

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

มองธรรมทุกภาพ มีสุขทุกที

มอ ง ธรรม ฎ ก ทา ง

มี สุข ทุก ที่

พระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

มองธรรมถูกทาง มีสุขทุกที

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-94997-0-0

พิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน ๒๕๔๙

- โรงเรียนจิตรลดาจัดพิมพ์ถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ที่วัดญาณเวศกวัน ๔ พ.ย. ๒๕๔๙

พิมพ์ครั้งที่ ๓๘ ธันวาคม ๒๕๕๗ (จัดปรับเล็กน้อย) แต่ นายแพทย์เกษม อารยางกูร

พิมพ์ครั้งที่ ๓๙ เมษายน ๒๕๕๘ ๒,๐๐๐ เล่ม

- พุทธบริษัทวัดญาณเวศกวัน พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณป้า ฌ ป้อมเพชร ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘

ข้อมูล: (งานเรียบเรียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๙)

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุทธิวิโร)

(ข้อมูลสถิติการพิมพ์อยู่ระหว่างการรวบรวมข้อมูลเก่า

ตัวเลขที่ใช้เป็นจำนวนขั้นต่ำ เท่าที่ปรากฏหลักฐานในปัจจุบัน)

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

หากท่านใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

โยมยุคต้นกำเนิด

วัดญาณเวศกวัน

เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๘ ที่ผ่านมาไม่นานนี้ อาตมภาพ ได้รับทราบข่าวว่าคุณปาฟ ฌ ป้อมเพชร ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ทำให้ นึกขึ้นมาว่า ตั้งแต่คุณปาฟเจ็บป่วยครั้งใหญ่ต่อเนื่องมานี้ อาตมภาพได้ไปเยี่ยมท่าน ที่บ้านของท่านเพียงครั้งเดียว และนานแล้ว

วันที่ข่าวไปถึงนั้น ทราบคร่าวๆ ว่า จะมีการบำเพ็ญกุศล สวดพระอภิธรรม ๗ วัน หลังจากนั้นจะเก็บศพไว้เพียง ๗ วัน แล้วจะมีพิธีพระราชทานเพลิงศพในวันที่ ๙ เมษายน พอฟังข่าวแล้วก็คิดว่า เรื่องนี้ออกจะรีบด่วนอยู่ ตนเองจะทำอะไรได้บ้าง โดยเฉพาะชาววัด ญาณเวศกวันน่าจะบำเพ็ญธรรมทานเป็นอนุสรณ์ถึงท่าน และอุทิศ กุศลแก่ท่านด้วย จะทันหรือไม่

ขอเล่าความให้ชัดขึ้นว่า ขณะที่ทราบข่าวนั้น อาตมภาพอยู่ในโรงพยาบาล เพิ่งรับการผ่าตัดเสร็จไปไม่ถึงสัปดาห์ ผู้ที่บอกข่าว คือพระครูประคุณสรกิจ (การุณย์ กุศลนนฺโท) วัดญาณเวศกวัน ซึ่ง ดูเหมือนจะทราบข่าวจากคุณแอน (คุณพนิตา อังจันทรเพ็ญ) อีก ต่อหนึ่ง

พระครูประคุณสรกิจนำข้อเขียนของคุณแอน ที่เป็นคำระลึก ถึงคุณปาฟไปอ่านให้ฟังด้วย ในเรื่องเก่านั้น คุณแอนยังเป็น คนรุ่นเด็ก แต่เป็นผู้ที่รู้จักโยมรุ่นเก่ามากหลายท่านค่อนข้างทั่วถึง

คำระลึกถึงคุณปาฬิที่คุณแอนเขียนนั้น แสดงว่าคุณแอนจำเรื่องเก่าได้เก่งทีเดียว อาตมภาพฟังแล้ว ก็ได้แ่งที่จะไปค้นบันทึกของตนเองบ้าง และเมื่อทราบข่าวชัดขึ้นอีกว่า บุตรหลานตกลงจะจัดงานพระราชทานเพลิงศพในวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘ คือเลื่อนไปอีกระยะหนึ่ง ก็มีเวลาที่จะเขียนอะไรถึงท่านผู้จากไปได้บ้าง

คุณปาฬิ ฦ ป้อมเพชร ได้ทำบุญไว้แก่วัดญาณเวศกวันอย่างสำคัญ ตั้งแต่ในยุคต้นกำเนิดของวัดทีเดียว จึงขอเล่าเรื่องไว้นอกจากเป็นส่วนหนึ่งแห่งประวัติของวัดแล้ว ก็ดังที่เคยย่ำบอຍๆ ว่า ต้องการให้ชาววัด โดยเฉพาะพระรุ่นหลัง ได้รู้จักและระลึกถึงญาติโยมเก่าก่อนที่ได้ร่วมกันสร้างวัดนี้มา ตามที่ได้บอกอยู่เสมอว่า วัดนี้ญาติโยมพุทธบริษัทสร้างกันขึ้น พระโดยเฉพาะอาตมภาพนี้ไม่ได้สร้างอะไรแม้แต่ในเนื้อที่สักเท่าเล่าไก่

ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ เมื่ออาตมภาพอาพาธโรคปอดทรุดลงไปจนแทบจะพูดไม่ออก เนื่องจากสภาพอากาศเสียกลางกรุงนั้น คณะโยมได้นิมนต์ให้ออกไปจำพรรษานอกเมืองที่ศาลากลางสระใน อ.ลำลูกกา เป็นที่พักรชั่วคราว เมื่อไปอยู่ที่นั่น คณะโยมก็ช่วยกันหาที่พักถาวร ซึ่งนำมาสู่การสร้างวัด มีที่ไปดูกันเลือกกันหลายแห่ง

ในเรื่องนี้ คุณปาฬิ ฦ ป้อมเพชร กับน้องของท่าน คือ คุณวาทณี ล่ำซำ เป็นผู้ที่มีน้ำใจศรัทธาจะถวายที่สร้างวัด ตั้งแต่ในระยะแรกๆ ที่เดียว คือในปลายปี ๒๕๒๙ นั้นเอง และถึงกับได้นิมนต์ไปดูที่ที่จะถวายนั่นแล้ว ขอเล่าเรื่องตามที่ได้บันทึกไว้

(เนื่องจากคุณปาฬิ และคุณวาทณี เป็นผู้สูงอายุ มีวัยอยู่ในรุ่นของโยมน้ำโยมอา อาตมภาพจึงใช้คำเรียกท่านว่าคุณโยม และในที่นี้ ก็จะเรียกอย่างนั้นตามจังหวะของโอกาส)

ในวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ เวลา ๑๔.๑๐ น. อาตมภาพ และหลวงลุงชาย (พระครูสังฆรักษ์ชาย ปณฺญาปทีโป) โดยรถของโยมปาฟ และคณะของโยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ โดยรถอีกคันหนึ่ง เดินทางไปดูที่ที่โยมปาฟ ณ ป้อมเพชร และโยมวาทณี ล้ำชำ บอกถวาย ๖ ไร่ หรือมากกว่านั้น ที่ กม. ๒๗ บางเขน (เดิมอยู่ในเขตปทุมธานี)

คราวนั้น ทั้งคณะโยมผู้ไปดูที่ และโยมผู้บอกถวายที่ พอใจ เต็มใจ และพร้อมใจกันอย่างมาก จะให้รับถวายที่นั่นสร้างเป็นวัด

อย่างไรก็ดี ต่อมา ญาติโยมได้ยกข้อวิตกอย่างหนึ่งขึ้นมา พิจารณากันว่า ที่ตรงนั้นใกล้สนามบินดอนเมือง เกรงว่าเมื่อสร้างเป็นวัดแล้ว จะเป็นที่ไม่สงบ และพระจะประสบปัญหาจากเสียงที่รบกวน ในที่สุดจึงตกลงใจกันใหม่ว่า ขอเวลารอดูที่อื่นๆ ไปก่อน

ตามเรื่องที่เราจะมาจะเห็นว่า ที่ตั้งของวัดญาณเวศกวันจวนเจียนจะได้อยู่ที่บางเขนแล้ว และถ้าตั้งที่นั่น ก็ไม่แน่ว่าจะมีชื่อวัดว่าอย่างไร เพราะชื่อวัดนี้ไม่ได้เตรียมไว้ก่อน แต่ตั้งชื่อวัดไปตามความคิดในเวลานั้นๆ และเวลาก็ห่างกันมาก

แม้ว่าการถวายที่สร้างวัดจะมีได้เสร็จสิ้นเป็นไปอย่างที่ตั้งใจ แต่คุณโยมทั้งสองท่านก็เข้าใจดี มิได้ว่าอย่างไร ยังมีศรัทธาแข็งขัน มั่นคงเอาใจใส่ดูแลพระเรื่อยมา

เวลานั้น พระยังพักอยู่ในที่ชั่วคราวก่อนมีวัด คุณโยมปาฟจะให้อาตมภาพและคณะเปลี่ยนบรรยากาศได้พักผ่อนให้สบาย ก็มารับเองบ้าง ให้หลานคือคุณบรรจบ ล้ำชำ มารับไปบ้าง ไปพักในที่ที่คุณโยมวาทณีนิมนต์ให้ไปพักแถบชายทะเล

ในวัยย่างเข้าสู่ชราแล้วนี้ โยมปาฬมีเพื่อนสนิทมากท่านหนึ่ง ชื่อคุณเทพ ความห่วงใยใกล้ชิดถึงกันกับเพื่อนท่านนี้ ก็พาให้พระได้พบปะกับโยมเทพคู่ไปกับโยมปาฬด้วย จนกระทั่งเมื่อโยมเทพเจ็บป่วยมาก โยมปาฬก็ยังสามารถนิมนต์อาตมภาพไปเยี่ยมก่อนถึงวาระที่โยมเทพจะสิ้นชีพจากไป

คุณโยมปาฬมีลักษณะในความสัมพันธ์แบบเรียบง่าย ใจดี มีแต่ความยิ้มแย้ม พูดคุยอย่างสดชื่น หัวเราะเบาๆ ตลอดเวลา ทำให้การสื่อสารสังสรรค์มีบรรยากาศที่สบายๆ

เมื่อวัดญาณเวศกวันเกิดขึ้นที่ด้านหลังของพุทธมณฑลแล้ว คุณโยมปาฬก็มาพบปะสนทนา คุณโยมวาณีก็มาเกื้อหนุน ทราบว่าโยมชอบมาเจียบบู เวลานั้น พระมีน้อยเพียง ๓-๔ รูป เวลาไปไหน ก็มักไปกันหมด โยมก็นำเครื่องอาหารมาไว้ที่ครัว ไว้ให้ลูกศิษย์หรือญาติโยมจัดถวายพระต่อไป บางทีก็มาโดยไม่ต้องพบพระ เพียงนำอาหารมาไว้ที่ครัว

เวลาผ่านล่วงมารวดเร็ว โดยไม่รู้ตัว สำหรับพระ ศาสนกิจงานทางธรรมที่มากมายเร่งรัด ก็ครอบครองเวลาไว้แทบหมดสิ้น สำหรับโยม วัยของผู้ใหญ่ก็กลายเป็นวัยของผู้เฒ่าชรา แล้วความอ่อนแอของร่างกายและโรคพาธก็เข้ามายึดครองสังขาร อาตมภาพเองเมื่ออาพาธประจำตัวแสดงอาการมากขึ้น ก็ออกไปอยู่ห่างไกลจากวัดญาณเวศกวัน ความเหินห่างไปของผู้ที่เคยคุ้นกันก็ย่อมมีมาเป็นธรรมดา เหมือนอย่างที่ช่างต้น เมื่อคุณโยมปาฬเจ็บป่วยครั้งใหญ่ต่อเนื่องมานี้ อาตมภาพได้ไปเยี่ยมท่าน ที่บ้านของท่านเพียงครั้งเดียว และนานแล้ว มาทราบข่าวครั้งนี้ก็เมื่อท่านจากไป ในขณะที่ตนเองก็นอนอยู่ในโรงพยาบาล

คุณความดีบุญกุศลที่ทำไว้ ก็เป็นอันได้ทำแล้ว และผู้ที่
 เกี่ยวข้องกับสิ่งใด ก็ควรรู้จักสิ่งนั้นให้พอสมควร จึงเล่าความเป็นมา
 นี้ไว้ ให้อย่างน้อยได้ทราบกันว่า บุญเจตนาในการสร้างอาราม
 อันมีชื่อต่อมาว่าวัดญาณเวศกวันนี้ คุณโยมปาฟ ฌ ป้อมเพชร ได้
 ตั้งขึ้นไว้แล้ว ร่วมกับน้องของท่าน ตามความเป็นมาในประวัติของ
 วัดโดยลำดับ

ในวาระสำคัญแห่งงานพระราชทานเพลิงศพ คุณโยมปาฟ
 ฌ ป้อมเพชร ในวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘ นี้ พุทธบริษัทวัด
 ญาณเวศกวันร่วมกันบำเพ็ญธรรมทานด้วยการจัดพิมพ์หนังสือ
 เรื่อง *มองธรรมถูกทาง มีสุขทุกที* เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงคุณความดีของ
 ท่านผู้จากไป และอุทิศกุศลแก่ท่านด้วยการเผยแพร่ธรรมให้เป็น
 เครื่องนำประโยชน์สุขที่แท้จริงและยั่งยืนมาให้แก่มวลพหูชน
 กว้างขวางยิ่งขึ้นไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๘ เมษายน ๒๕๕๘

สารบัญ

คำปรารภ

ก

มองธรรมถูกทาง มีสุขทุกที

๑

เยี่ยมพระพุทธรูปบิดา

๑

เมื่อใจสะอาด ธรรมชาติมีสุขให้

๔

รักของพ่อแม่ ทั้งรักแท้ และรักยั่งยืน

๗

ใจดี มีความสุข

๑๑

ใจดี ให้เขามีความสุข

๑๕

ใจดี กายพลอยมีสุขภาพ

๑๘

นักแก้ปัญหา เริ่มด้วยปัญญาที่รู้ทุกข์

๒๑

ทุกข์ ต้องมองให้เห็น – สุข ต้องมีให้เป็น

๒๔

วัตถุนี่เรื่องใหญ่ ต้องจัดการให้ดี

๒๗

สบาย ทั้ง ๗

๓๑

เมื่อทรัพย์และอำนาจ มาเป็นเครื่องมือของธรรม

๓๔

ธรรม ทำไม่ต้องมีทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือ

๓๘

“สันโดษ” ต้องรับใช้ “ไม่สันโดษ”

๔๑

“เรียบง่าย” ต้องไม่ใช่ “มักง่าย”

๔๕

อนิจจัง! ปลงได้ แต่ระวังจะกลายเป็นประมาท

๔๙

จะลุดหมาย เมื่อปล่อยวางได้ โดยไม่ปล่อยปละละเลย

๕๑

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ค

ระวัง! ยึดมั่น ในความไม่ยึดมั่น

๕๕

ถ้าไม่ยึดมั่นแท้ จะแน่วแน่ในการสร้างสรรค์

๕๘

พระเจ้าอโศก อีกที!

๖๒

สุขคือโอกาส ทุกข์คือแบบฝึกหัด

๖๔

มนุษยย์: ปัจจัยพิเศษในธรรมชาติ

๗๐

ประชาธิปไตย อย่าให้ไร้ความหมาย

๗๔

หนังสือที่มาของข้อความเลือกสรร

๗๘

มองธรรมทุกทาง

มีสุขทุกที่

~ ๘ ~

เยี่ยมพระพุทธรูปดา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และเสด็จออกจาริกไปประกาศธรรม จนในปีที่ ๒ ได้มาประทับอยู่ที่พระเวฬุวันในเขตพระนครราชคฤห์

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงทราบสถานที่ประทับของพระราชโอรส จึงทรงส่งอำมาตย์มาทูลเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงเยี่ยมพระพุทธรูปดา ที่พระนครกบิลพัสดุ์

อำมาตย์หลายชุดเดินทางไปแล้วเจียบหาย จนกระทั่งในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะทรงส่งอำมาตย์ใหญ่ชื่อว่ากาฬทายีไปทำหน้าที่นี้ จึงประสบความสำเร็จ

ท่านกาฬทายีเดินทางถึงเมืองราชคฤห์ ได้ฟังธรรม บรรลุผลสูงสุดเป็นพระอรหันต์ และอุปสมบทแล้ว

ครั้งนั้น พอตีถึงกลางเดือน ๔ พระกาฬุทายีพิจารณาเห็นว่า เป็นระยะสิ้นฤดูหนาว เข้าสู่วสันตกาล คือฤดูใบไม้ผลิ อันเหมาะที่จะเดินทาง จึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กล่าวคำร่ำอวยกรองอัญเชิญเสด็จ โดยพรรณานาหนทางดำเนินจากเมืองราชคฤห์สู่เมืองกบิลพัสดุ์

คำประพันธ์อัญเชิญเสด็จ ของท่านพระกาฬุทายี ตอนหนึ่ง ว่าดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ถึงฤดูที่ประดาดต้นไม้ ซึ่งได้ผลัด ใบเก่าทิ้งไป ต่างผลิดอกออกผลใหม่ ดอกสีแดงจัดจ้า สดใสระวาว รวากะมีเปลวส่องประกาย ข้าแต่องค์พระมหาวิระ เป็นกาลเกษัน เหมาะแล้วที่จะทรงอนุเคราะห์หมู่พระญาติวงศ์

ข้าแต่องค์พระวิระเจ้า หมู่ไม้ทั้งหลายมีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ใจ ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตระหลบไปทั่วทิศโดยรอบ ทิ้งใบเก่าแล้ว กำลังออกผลใหม่ เป็นกาลสมัยอันเหมาะที่จะเสด็จ จากที่นี้ออกทรงดำเนิน

ไม้ต้นมีผลขนาดย่อม อย่างมะพลับ และมะหาด รสชื่น ใจ มีเปลือกสีเหลืองสวยดั่งสีทอง หาได้ตลอดทุกเวลา ข้าแต่ พระองค์ผู้ทรงมหายศชัย บัดนี้เป็นกาลสมัยอันเหมาะที่จะ เสด็จครวไถ

ไม้เถลนานาชนิด ที่เป็นคล้ายอย่างนี้ มากมายเป็นอเนก มี ผลห้อยย้อยระย้าอยู่ทั้งสองข้างทาง ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงยศใหญ่ บัดนี้เป็นเวลาที่ควรจะเสด็จครวไถ

จำปา ช้างน้ำว กากะทิง ส่งกลิ่นหอม ยามลมรำพายพัด ยอดที่มีดอกสะพรั่ง เต็นตา ดังว่ามีใจอาทร พวกนั้นน้อมก้มกรลง มา นบถวายนุชาต์ช่วยกลิ่นสุคนธ์ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงมหายศชัย บัดนี้เป็นเวลาที่ควรจะเสด็จครวไถ

เหล่านั้นแก้ว นกสาลิกา มีสีสน์งามวิจิตร รูปสวย เสียงไพเราะ บินขึ้นบินลงไปมา กลุ้มรุ่มยอดไม้ ชันร้องอยู่สองข้างทาง พากันส่งเสียงกู่กันไปกู่กันมา บัดนี้เป็นเวลาที่พระองค์จะได้ทรงเห็นพระชนกแล้ว

ประดาสระน้ำ ทะเลสาบ มีปากฝั่งชายท่างามราบเรียบ น้ำรินรมย์ ดารดาษไปด้วยทราวสีเขียว เต็มเปี่ยมด้วยน้ำที่มีรสสดชื่น เป็นที่ซึ่งหมู่ชนลงไปอาบและดื่มกิน งามโดดเด่น อยู่เสมอแก่สายตา เป็นสมัยอันเหมาะที่จะทรงทัศนาพระประยูรญาติ

ถึงที่นั่น ถึงที่โน่น ก็มีสระโบกขรณี ที่ดารดาษด้วยดอกบุญทริก ดาษตินด้วยดอกปทุม อยู่ทั้งสองข้างทาง สวยงาม มีน้ำที่ชนทั้งหลายลงไปสระสนานได้ เป็นกาลสมัยอันเหมาะที่จะเสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนพระประยูรญาติแล้ว

ทั้งสองข้างแห่งหนทางดำเนิน ประชาชนที่อยู่กันเป็นชุมชนคับคั่ง เป็นคาม เป็นนิคม มีศรัทธา มีความเลื่อมใส นับถือพระรัตนตรัย ประชาชนเหล่านั้นก็จะได้สัมฤทธิ์ความคิดหวังอย่างสมบูรณ์ด้วย เป็นกาลสมัยอันเหมาะแล้วที่จะเสด็จไปทรงเยี่ยมพระญาติวงศ์...

พระพุทธเจ้าทรงสดับคำอาราธนาเป็นพจนประพันธ์อันไพเราะ รวมทั้งหมดประมาณ ๖๐ คาถา จบแล้ว ก็ได้ทรงรับนิมนต์

ครั้นแล้วเสด็จดำเนินทางไกลไปทรงเยี่ยมพระพุทธรูปิตาและพระญาติวงศ์ ที่เมืองกบิลพัสดุ์ นำความเจริญธรรมเจริญปัญญา และสันตินิรามิสสุขมาประทานแก่ถิ่นฐานพระชาติภูมิ ในปีที ๒ แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ สัมฤทธิ์พระราชประสงค์ของพระเจ้าสุทโธทนะ

เมื่อใจสะอาด ธรรมชาติมีสุขให้

พระพุทธเจ้าทรงมีพระวิสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์ อย่างที่เราพูดกันคลุมๆ ว่า ไม่มีกิเลส เช่น ไม่มีความโกรธความเกลียด ไม่ติดลาภติดยศ พระหฤทัยไม่ขุ่น ไม่เคือง ไม่ขัด ไม่ข้อง ไม่ติดค้าง กับความคิดที่จะเป็นนั่น จะเอานี่ เป็นต้น พระทัยของพระองค์จึงปลอดโปร่ง โล่งเบา และสดใส เบิกบาน อยู่เสมอ

เมื่อไม่มีความคิดติดกิเลสอย่างที่ว่านั้น พระพุทธเจ้าจะประทับอยู่ที่ไหน พระหฤทัยและพระปรีชาญาณของพระองค์ก็เหมือนเปิดรับ หรือถึงกันทันทีกับทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ซิดใกล้หรือรายรอบพระองค์ ไม่มีอะไร โดยเฉพาะความคิดติดกิเลสของตนเอง ที่จะปิดบังขวางกั้น หรือจะทำให้เลียงหลิกหลบข้ามไปเสีย

ถ้าเป็นมนุษย์หรือชีวิตอื่น ก็รู้เข้าใจมองเห็นสุขทุกข์และสภาพชีวิตของเขา ถ้าเป็นธรรมชาติทั่วไป ก็ทราบและซึ่งถึงความงามความสัมพันธ์อันละเอียดละเมียดละไมอย่างทั่วตลอด และนี่ก็เป็นการเข้าถึงความสุขอย่างประณีตด้านหนึ่ง

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติ และประทับอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอย่างทรงมีความสุขตลอดเวลา

ดังที่ปรากฏเป็นบันทึกเรื่องราวมากมายในพระไตรปิฎก ตั้งแต่พจน์ที่ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงเสวยวิมุตติสุข และเหตุการณ์ย่อยอย่างเรื่องที่ทรงสดับคำอาราธนาเสด็จของพระกาฬุทายีข้างต้นนี้

พระอรหันต์อื่นทั้งหลายก็มีความบริสุทธิ์ที่ว่่านี้อันเดียวกัน ดังท่านพระกาฬุทายีที่ประพันธ์คาถาพรรณนาความงามของ ธรรมชาติถวายแด่พระพุทธองค์ได้ ก็เพราะท่านเองมีดวงใจที่ ประณีตอย่างนั้น

เมื่อใกล้ก่อนจะปรินิพพาน มีเรื่องเกี่ยวข้องกับ พระไตรปิฎกจึง บันทึกเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์บ่อยครั้ง ถึง สถานที่อันเป็นรมณีสถาน ที่พระองค์เคยเสด็จผ่านและได้ประทับ ดังคำบาลีว่า “รมณียา อานนท เวสาลี, รมณียํ อุเทนเจตีย์ ...” (อานนท์! เมืองเวสาลี เป็นที่รื่นรมย์, อุเทนเจตีย์ ก็เป็นรมณีย์)

พระไตรปิฎกได้บันทึกบทประพันธ์ของพระอรหันต์ ทั้งพระ เถระและพระเถรีไว้มากหลายองค์ ที่กล่าวถึงความสุขของท่าน ท่ามกลางธรรมชาติ ในแดนป่าเขาลำเนาไพร

ในที่นี้ จะยกคาถาของพระมหากัสสปะมาดูกันเป็นตัวอย่าง

พระมหากัสสปะนั้นถือข้อปฏิบัติขัดเกลา ที่เรียกว่า รุดงค์ มากเป็นพิเศษ เริ่มตั้งแต่ข้ออยู่ป่า เป็นตัวอย่างของชีวิตที่เรียบง่าย

เมื่อใจไม่มีกิเลสเช่นที่คิดว่าคิดใฝ่จะเป็นนั้นจะเอานี้แล้ว ความ เรียบง่าย ที่เป็นของแท้ของจริง ก็ย่อมจะเกิดจะมีขึ้นมาเอง เหมือน เป็นอัตโนมัตติ

เมื่อไม่มีความคิดติดกิเลสค้างค้ำกันขวางบังไว้ ใจเปิด เป็น อิศระอยู่ ก็อย่างที่ว่าแล้ว คนก็มีความพอใจได้ทันที กับความดี ความงามตามธรรมดาของมัน ซึ่งไม่จำเป็นต้องมาสนองความ ต้องการส่วนตัวของเขา

นี่ก็คือ สิ่งที่ท่านเรียกว่า “สภาวะฉันทะ”

เมื่อมีความพอใจนี้ ความสุขซึ่งที่ถึงกันกับธรรมชาติก็มีขึ้น หรือเข้ามาเองทันที ดังคาถาจากใจของพระมหากัสสปะ ที่ยกมา บางส่วนเป็นตัวอักษระ ต่อไปนี้

พระมหากัสสปะ ผู้บวราศอุปาทาน ไร้อาสวกิเลส ทำกิจเสร็จแล้ว
กลับจากบิณฑบาต ขึ้นสู่ภูเขา เขาจิตพิไนจธรรม

ภาคพื้นภูผา เป็นที่ร่าเริงใจ มีต้นกุ่มมากมายเรียงรายเป็นทิว
แถว มีเสียงซ่างร้องก้องกังวาน เป็นรมยสถาน ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้
รื่นรมย์

ขุนเขาสีทมะมินตุจเมฆ งามเด่น มีธารน้ำเย็นใสสะอาด ดารดาษ
ด้วยผืนหญ้าแผ่คลุม มีสีเหมือนแมลงค่อมทอง ถิ่นขุนเขาทำใจเรา
ให้รื่นรมย์

ยอดภูผาสู่ตระหง่านเทียมเมฆ เขียวทมะมิน มองเห็นเหมือน
เป็นปราสาท กัมปนาทด้วยเสียงซ่างคำรนร้อง เป็นที่ร่าเริง ถิ่นขุนเขา
ทำใจเราให้รื่นรมย์

พื้นภูผาน้ำรื่นรมย์ ชุ่มฉ่ำด้วยน้ำฝน เป็นที่อยู่อาศัยของเหล่า
ฤาษี แซ่ซ้งด้วยเสียงนกยูง ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้รื่นรมย์

แดนตอยถิ่นไพร ไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน มีแต่หมู่เนื่อเสพอาศัย
ตื่นตาไปด้วยหมุ่นกานานาหลากหลาย ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้รื่นรมย์

ผืนแผ่นดินสีลาถ้วนหนาใหญ่ เป็นแหล่งน้ำใสสะอาด เกสีชนกล่น
ด้วยค้างและมฤคชาติ ดารดาษไปด้วยสาหร่าย ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้
รื่นรมย์ ...

ยามมีกิจมีการมีงานจะพึงทำ ก็ทำด้วยความสุข เมื่อไม่มี
เรื่องต้องทำ ก็อยู่กับความสุขที่มีอยู่ตลอดเวลาตามธรรมดาของ
สภาวะนั้นเอง

รักของพ่อแม่ ทั้งรักแท้ และรักยั้งยืน

ลูกทุกคนคงเห็นชัดว่า ที่คุณพ่อคุณแม่ทำทุกอย่างให้แก่ลูกนั้น ก็ทำด้วยความรัก เราจึงควรรู้จักความรักของคุณพ่อคุณแม่ให้ ดีสักหน่อย

เริ่มแรก รู้จักกันไว้ก่อนว่า ความรักนั้น ถ้าแยกตามหลักธรรม ก็แบ่งง่ายๆ ว่า มี ๒ แบบ

ความรักแบบที่ ๑ คือ ความชอบใจอยากได้เขามาสนองความต้องการของเรา เพื่อให้ตัวเรามีความสุข ความชอบใจที่จะเอาเขามาบำเรอความสุขของเรา ชอบใจคนนั้นสิ่งนั้นเพราะจะสนองความต้องการเป็นเครื่องบำรุงบำเรอเรา ทำให้เรามีความสุขได้ ความรักแบบนี้มีมากมายทั่วไป

ความรักแบบที่ ๒ คือ ความอยากให้เขามีความสุข ความต้องการให้คนอื่นมีความสุข หรือความปรารถนาให้คนอื่นอยู่ดีมีความสุข ความรักของพ่อแม่เป็นแบบที่ ๒ นี้ คือ อยากให้ลูกมีความสุข

ความรัก ๒ แบบนี้ แพบจะตรงข้ามกันเลย

แบบที่ ๑ อยากได้เขามาบำเรอความสุขของเรา (จะหาความสุขจากเขา หรือเอาเขามาทำให้เราเป็นสุข) แต่

แบบที่ ๒ อยากให้เขาเป็นสุข (จะให้ความสุขแก่เขา หรือทำให้เขาเป็นสุข)

ความรักที่หนุ่มสาวมักพูดกัน คือแบบที่หนึ่ง

แต่ในครอบครัว มีความรักอีกแบบหนึ่งให้เห็น คือ ความรักระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยเฉพาะความรักของพ่อแม่ต่อลูก คือความอยากให้ลูกเป็นสุข

ความรักชอบใจอยากได้เขามานำเรอความสุขของเรา ก็คือ **ราคะ**

ส่วนความรักที่อยากให้เขาเป็นสุข ท่านเรียกว่า **เมตตา**

ความรัก ๒ แบบนี้ มีลักษณะต่างกัน และมีผลต่างกันด้วย อะไรจะตามมาจากรักทั้ง ๒ แบบนี้

ถ้ามีความรักแบบที่ ๑ ก็ต้องการได้ ต้องการเอาเพื่อตนเอง เมื่อทุกคนต่างคนต่างอยากได้ ความรักประเภทนี้ ก็จะนำมาซึ่งปัญหา คือ ความเห็นแก่ตัว และการเบียดเบียนแย่งชิงซึ่งกันและกัน

ส่วนความรักแบบที่ ๒ อยากให้ผู้อื่นเป็นสุข เมื่ออยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ก็จะพยายามทำให้เขาเป็นสุข เหมือนพ่อแม่รักลูก ก็พยายามทำให้ลูกเป็นสุข และเมื่อทำให้ลูกเป็นสุขได้ ตัวเองก็เป็นสุขด้วย

ความรักแบบที่หนึ่ง เป็นความต้องการที่จะหาความสุขให้ตนเอง พอเขามีความทุกข์ลำบากเดือดร้อน หรืออยู่ในสภาพที่ไม่สามารถสนองความต้องการของเราได้ เราก็เบื่อหน่าย รังเกียจ

แต่ความรักแบบที่สองต้องการให้เขามีความสุข พอเขามีความทุกข์เดือดร้อน เราก็สงสาร อยากจะช่วยปลดปล่อยความทุกข์ให้เขาพ้นจากความลำบากเดือดร้อนนั้น

ความรักแบบที่หนึ่งนั้น ต้องได้จึงจะเป็นสุข ซึ่งเป็นธรรมชาติของ
ปุถุชนทั่วไป ที่ว่า เมื่อเอาเมื่อได้ จึงมีความสุข แต่ถ้าต้องให้ต้องเสีย
ก็เป็นทุกข์

วิถีของปุถุชนนี้ จะทำให้ไม่สามารถพัฒนาในเรื่องคุณธรรม
เพราะว่า ถ้าการให้เป็นทุกข์เสียแล้ว คุณธรรมก็มาไม่ได้ มนุษย์
จะต้องเบียดเบียนกัน แก้ปัญหาสังคมไม่ได้

แต่ถ้าเมื่อไรเราสามารถมีความสุขจากการให้ เมื่อไรการให้
กลายเป็นความสุข เมื่อนั้นปัญหาสังคมจะลดน้อยลงไป หรือแก้ไข
ได้ทันที เพราะมนุษย์จะเกื้อกูลกัน

ตามปกติ การให้คือการสละหรือยอมเสียไป ซึ่งมักต้องฝืนใจ
จึงเป็นความทุกข์ แต่พอมีความรักแบบที่สอง ก็ให้ด้วยความสุข
ดังนั้น ความรักคือเมตตาจึงมาสร้างความเปลี่ยนแปลงใหม่ ทำให้
การให้กลายเป็นความสุข

ความรักแบบที่สอง ที่ทำให้คนมีความสุขจากการให้ จึงเป็น
ความรักที่สร้างสรรค์และแก้ปัญหา

เมื่อมนุษย์มีความสุขจากการให้ จะเป็นความสุขแบบทั้ง
สองฝ่าย **สุขด้วยกัน** คือ ผู้ให้ก็สุขเมื่อเห็นเขามีความสุข ส่วนผู้
ได้รับก็มีมีความสุขจากการได้รับอยู่แล้ว สองฝ่ายสุขด้วยกัน จึงเป็น
ความสุขแบบประสาน

ความสุขแบบนี้ดีแก่ชีวิตของตนเองด้วย คือ ตนเองก็มีทาง
ได้ความสุขเพิ่มขึ้น แล้วก็ติดต่อสังคม เพราะเป็นการเกื้อกูลกัน ช่วย
ให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี

ความรักของพ่อแม่คือ อยากเห็นลูกมีความสุข และอยากทำให้ลูกเป็นสุข แล้วก็มีมีความสุขเมื่อเห็นลูกเป็นสุข

เมื่ออยากเห็นลูกมีความสุข พ่อแม่ก็พยายามทำทุกอย่างให้ลูกมีความสุข วิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ลูกมีความสุข ก็คือการให้แก่ลูก เพราะฉะนั้น พ่อแม่ก็จะมีความสุขในการให้แก่ลูก เพราะการให้นั้นเป็นการทำให้ลูกมีความสุข

ในขณะที่คนทั่วไปต้องได้จึงจะมีความสุข แต่พ่อแม่ให้แก่ลูกก็มีความสุข บางทีตัวเองต้องลำบากเดือดร้อน แต่พอเห็นลูกมีความสุข ก็มีความสุข ในทางตรงข้าม ถ้าเห็นลูกไม่สบายหรือตกทุกข์ลำบาก พ่อแม่ก็พลอยทุกข์ หาทาทางแก้ไข ไม่มีความรังเกียจ ไม่มีความเบื่อหน่าย แล้วยังทนทุกข์ทนลำบากเพื่อลูกได้ด้วย

รักของพ่อแม่นี้เป็นรักแท้ที่ยั่งยืน ลูกจะขึ้นสูง ลงต่ำ ดี ร้าย พ่อแม่ก็รัก ตัดลูกไม่ขาด ลูกจะไปไหนห่างไกล ยาวนานเท่าใด จะเกิดเหตุการณ์ผันแปรอย่างไร แม้แต่จะถูกคนทั้งโลกเกลียดชัง ไม่มีใครเอาด้วยแล้ว พ่อแม่ผู้ให้กำเนิดก็ยังเป็นอ้อมอกสุดท้ายที่จะโอบกอดลูกไว้

ใจดี มีความสุข

ชีวิตที่เป็นอยู่ถูกต้อง หรือ *อยู่เป็น* นั้น ต้องดำเนินไปด้วยดี หรืออยู่ให้ดี ครบทั้ง ๓ แดน คือ แดนสัมพันธกับสิ่งแวดล้อม แดนจิตใจ และแดนปัญญา

ทั้ง ๓ แดนนี้ทำงานไปด้วยกัน เป็นชีวิตอันเดียว

ในยุคที่ผ่านมา จะเห็นว่า คนสมัยใหม่ตื่นเต้นสนใจแดนโน้नที่แดนนี้ที่ ก่อนนี้ไม่นานนัก ก็เน้นแดนปัญญา พุดกันนักหนาในเรื่อง IQ

จนกระทั่งไม่กี่ปีมานี้เอง ก็หันมาจึ้กันเ็นแดนจิตใจ พุดกันนักถึง EQ แล้วก็ emotional intelligence ที่แปลกันว่า “ความฉลาดเชิงอารมณ์” หรือ “ปรีชาเชิงอารมณ์” หรืออะไรทำนองนี้ คือมานั้นที่ emotion (ถ้าไม่ระวัง จะเหมือนกับมีแพ้ชั้นทางวิชาการ)

Emotion นั้นแปลกันมาว่า “อารมณ์” ซึ่งเป็นคำแปลที่ไม่อยากใช้ในที่นี้ เพราะ “อารมณ์” เป็นคำพระที่เอามาใช้ในภาษาไทย แต่ความหมายเพี้ยนไปจนสับสนกับความหมายเดิมขอใช้คำเพื่อเลือกว่า “ภาวะจิตใจ” หรือสั้นๆ ว่า “ภาวะจิต”

เราต้องการให้คนมีจิตใจดี ที่เขาเรียกว่ามี positive emotions (อารมณ์บวก) คือมีภาวะจิตดี หรือภาวะจิตกุศล เช่น มีความรักความปรารถนาดี เอื้อเฟื้อ ร่าเริงแจ่มใส กระตือรือร้น ฯลฯ ไม่ให้มีภาวะจิตอกุศล เช่น โกรธเกลียดกลัว ริษยา เศร้า ซึม เป็นต้น ที่เป็น negative emotions

เพื่อไม่ให้พัวร่า คลุมเครือ หรือพันเผื่อ เราควรรู้หลักในการพัฒนาจิตใจ ซึ่งท่านสอนไว้ชัดเจนว่า เราควรมีภาวะจิตดี หรือภาวะจิตกุศล ที่เป็นพื้นฐานไว้ประจำตัว ๒ ชุด คือ

- ชุดพัฒนาในตัว ๕ อย่าง *กับ*
- ชุดแผ่อกนอกตัว ๔ อย่าง

เรียกให้เป็นวิชาการว่า *ภาวะจิตดีเพื่อชีวิต* กับ *ภาวะจิตดีเพื่อสังคม*

ชุดแรก เป็นภาวะจิตดีที่ควรมีประจำอยู่ในตัวตลอดเวลา เพื่อความอยู่ดีของตนเอง และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตต่อไป

ชุดนี้ พุทธศาสนาเน้นมากกว่า เป็นเครื่องวัดความก้าวหน้าของการพัฒนาจิตใจ คนไหนที่ไปปฏิบัติธรรม ถ้ายังไม่ได้คุณสมบัติ ๕ อย่างนี้ ถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จ (ยังไม่ก้าวหน้าด้วยซ้ำ) ได้แก่

๑. ปราโมทย์ คือ ความร่าเริงเบิกบานใจ ข้อนี้เป็นพื้นใจเลย ทุกคนควรมีภาวะจิตนี้เป็นประจำ

ปราโมทย์นี้สำคัญมาก พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปาโมชฺชพฺหุโล ภิกขุ ทุกฺขสฺสนฺตํ กวิสฺสตี” แปลว่า ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์ จะทำทุกขให้หมดสิ้นไป ทุกคนจึงควรมีจิตใจที่ร่าเริงเบิกบานอยู่เสมอ

๒. ปีติ คือ ความอึดใจ ปลื้มใจ หมายความว่า เวลาทำงานทำการ ถ้าจิตของเราไม่ตั้งไว้ผิด ใจของเราไม่ฟุ้งเพ้อ ไม่ไปมัวหวังเพ้อกับกาลข้างหน้า เราจะได้ความอึดใจจากงานที่ทำ เราทำงานไป งานก็เดินหน้าไป จิตของเราก็ปีติ อึดใจไปกับงานที่เดินหน้านั้น ถ้าได้ผลสำเร็จสำคัญ ก็ปลื้มใจ

๓. **ปัสสัทธิ** คือ ความผ่อนคลาย เรียบร้อย สงบเย็น ไม่เครียด
ข้อสามนี้ ตรงข้ามกับที่เราเป็นปัญหากันนักในปัจจุบัน อย่างที่บ่น
กันว่าคนมักจะเครียด แสดงว่าดำเนินชีวิตผิด

เราบอกว่าโลกเจริญ ถ้าเจริญจริง คนก็ต้องมีชีวิตที่ดีขึ้น คือ
ต้องดำเนินชีวิตถูก ใจต้องสบาย ไม่เครียด ต้องมีปัสสัทธิ

สามข้อนี้ตามกันมาเองโดยธรรมชาติ เมื่อมีปราโมทย์แล้ว
ปิติก็เกิดได้ พอมีปิติ อิ่มใจ ปลื้มใจแล้ว ปัสสัทธิก็ตามมาเองโดย
อัตโนมัติ คือจะรู้สึกผ่อนคลายสงบเย็น

มีแง่พิเศษว่า **ปัสสัทธิ** นี้เป็นข้อที่โยงระหว่างกายกับใจ คือ
พอเกิดปัสสัทธิแล้ว ความผ่อนคลายก็จะมีทั้งทางกายและทางใจ
(*ความเครียด* ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเกิดความเครียดแล้ว ก็จะเครียดทั้ง
กายและใจ)

๔. **สุข** คือ ความแจ่มใสรื่นใจ พอมีปัสสัทธิผ่อนคลายแล้ว
คนก็มีความสุข แล้วความสุขก็เป็นตัวเอื้อเปิดโอกาสให้จิตเป็นสมาธิ

๕. **สมาธิ** คือ ภาวะจิตตั้งมั่น แน่ว อยู่ตัว ไม่มีอะไรรบกวน จะ
คิด จะพิจารณา จะทำอะไร ใจก็อยู่กับเรื่องนั้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่
วอกแวกหวั่นไหว เข้าที่ อะไรๆ รบกวนไม่ได้ อยู่กับสิ่งที่ต้องการได้
ตามต้องการ

ดูง่ายๆ ว่า จิตที่เป็นสมาธิ ก็คือจิตที่อยู่กับสิ่งที่ต้องการได้
ตามต้องการ และจิตนั้นไม่ถูกรบกวน หรืออะไรๆ มากวนมันไม่ได้

เป็นอันว่า คุณสมบัติ ๕ อย่างนี้ ควรทำให้มีในจิตใจอยู่เสมอ
เป็นภาวะจิตที่ดี จะเรียกว่าสุขภาวะทางจิตก็แล้วแต่ คือ **ปราโมทย์**
ปิติ ปัสสัทธิ สุข สมาธิ

พอจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็เป็น “กัมมณีย์” (หรือ กรรมนีย์) แปลว่า ควรแก่งาน คือเป็นจิตที่เหมาะสมแก่การใช้งาน หรือใช้งานได้ดี ถ้าเขาไปใช้งานทางปัญญา ก็จะถูกต้องและดีที่สุด เป็นไปตามระบบของการพัฒนาชีวิต

ควรย้าว่า ทุกคนอยากมีความสุข ถ้าความสุขมากับภาวะจิตดีข้ออื่นๆ ในชุดนี้ ครบทั้งห้าอย่าง ก็จะเป็นความสุขที่มีความปลอดภัยสูง และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นความสุขที่มากและสูงขึ้นไปอีกไกลทีเดียว

ใจดี ให้เขามีความสุข

ใจเรานี่ ต้องอยู่กับตัวเองข้างในด้วย และต้องนึกคิดต่อคนอื่นข้างนอกด้วย

ดังนั้น ในการพัฒนาจิตใจ ท่านจึงให้เรามีภาวะจิตดี หรือ ภาวะจิตกุศล ไว้เป็นพื้นฐานประจำตัวทั้งสองด้าน คือ ด้านประจำอยู่ข้างใน และด้านแผ่ออกไปข้างนอก

ด้วยเหตุนี้ จึงมีภาวะจิตดี ๒ ชุด คือ ชุดพัฒนาในตัว ๕ อย่าง กับชุดแผ่ออกนอกตัว ๔ อย่าง แล้วสองชุดนั้นก็เกี่ยวข้องหนุนกัน และกันในการพัฒนาชีวิตของเรา

ภาวะจิตดีชุดในตัวได้พูดไปแล้ว ที่นี้ ชุด ๒ ที่แผ่ออกนอกตัว ๔ อย่าง เราควรมีไว้ เพื่อการสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ และเป็นพื้นฐานของการช่วยผู้อื่นให้พัฒนา พร้อมกันนั้นมันก็แสดงถึงการพัฒนาของตัวเองด้วย

ธรรม คือคุณสมบัติ ที่พึงพัฒนาขึ้นไว้เป็นพื้นฐานในการสัมพันธ์ทางสังคม ก็คือภาวะจิตที่เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ ซึ่งคนไทยได้ยินชื่อกันจนคุ้น แต่ก็มักเข้าใจคลาดเคลื่อนไปไกลด้วย

ในที่นี้ จะพูดกันแค่หัวข้อ และคำอธิบายย่อ ดังนี้

๑. เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข ความมีใจแผ่เมตรี และเฝ้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

๒. กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเขาให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้ประสบทุกข์

๓. มุทิตา คือ ความชื่นบานพลอยยินดี เมื่อเขาอยู่ดีมีสุข ก็มีใจ
 ว่าเริง บันเทิงด้วย ชื่นชมต่อผู้ที่ทำความดีงามประสบความสำเร็จ
 ความสำเร็จ พลอยเบิกบานยินดีด้วย มีใจส่งเสริมเมื่อเขาทำอะไร
 ได้ดี มีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง วางตัวตั้งอยู่ในธรรม
 ตามที่ได้พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจ
 ตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักหรือชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลาย
 กระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ
 พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง
 ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตัวได้ดีแล้ว เขาสมควร
 รับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบ
 ของตน

อุเบกขานั้นสำคัญนัก เป็นธรรมที่เชื่อมต่อด้านความรู้สึก
 กับด้านความรู้ จึงมาด้วยกันกับปัญญา เป็นตัวให้โอกาสแก่
 ปัญญาที่เข้ามาทำงาน จึงดูว่าเฉย เป็นกลาง ตั้งหลักไว้และตั้ง
 หลักได้ คือเป็นเวลาที่ยุปัญญาจะมองได้แจ่มแจ้งชัดเจนนั่นเอง

ใครมีธรรมครบ ๔ ข้อนี้ ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ก็จะมีใจที่แผ่
 กว้างขวางครอบคลุมสรรพสัตว์ หรือคนสัตว์ทุกถ้วนหน้า เป็นจิตใจ
 ที่สากล

ที่ว่าเป็นสากลครอบคลุมทั้งหมดนั้น นอกจากทั่วทุกตัวคน
 เสมอกันแล้ว ก็เพราะครบทุกสถานการณ์ ซึ่งมีวิธีดูง่ายๆ ดังนี้

๑. เมตตา มีต่อคนสัตว์ ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ
๒. กรุณา มีต่อคนสัตว์ ในสถานการณ์ที่เขาตกทุกข์ได้เดือดร้อน
๓. มุทิตา มีต่อคนสัตว์ ในสถานการณ์ที่เขาได้ดีมีสุขเจริญยิ่งขึ้น
๔. อุเบกขา มีต่อคนสัตว์ ในสถานการณ์ที่เขาพึงรับผิดชอบกรรมที่เขาทำ

การที่เรามีธรรมชุดนี้ สวรรค์ก็อยู่ที่ต้องการให้เพื่อนร่วมโลกหรือร่วมสังคมมีความสุข ให้คนอื่นสัตว์อื่นทุกคนทุกคนเป็นสุขกับเราด้วย

ถ้ามีธรรมชุดนี้ ความสุขของเขา ก็เป็นความสุขของเราด้วย เช่น เมตตาคืออยากให้เขาเป็นสุข พอเห็นเขาเป็นสุข เราก็เป็นสุขด้วย จึงเป็นความสุขร่วมกัน

แล้วก็ชัดด้วยว่า ภาวะจิตดีเพื่อสังคมชุดนี้ กลับไปหนุนภาวะจิตดีเพื่อชีวิตให้พัฒนามากขึ้น เช่น เราช่วยเขาได้ เราก็ยิ่งอิมใจปลื้มใจ มีความสุข แล้วใจเราก็สงบ (ทั้งสี่ข้อนี้ ใช้ฝึกสมาธิได้หมด)

ทั้งนี้ ไม่ใช่สุขเรื่อยเปื่อย แต่ให้สุขในความดีงามถูกต้องชอบธรรม หรือมีสุขที่เป็นธรรม เฉพาะอย่างยิ่งให้เป็นความสุขที่เกื้อหนุนการพัฒนาชีวิตของเขาเอง และไม่ใช้สุขเฉพาะตัว แต่เอื้อให้ทั้งโลกเป็นสุข

ใจดี กายพลอยมีสุขภาพ

จิตใจที่ดี หรือภาวะจิตกุศล ไม่ว่าจะ เป็นความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส ปราโมทย์ ปีติ ที่เป็นชุดพัฒนาในตัว ก็ตาม จะเป็น เมตตา กรุณา เป็นต้น ที่เป็นชุดแผ่ออกไปนอกตัว ก็ตาม นอกจากนี้มีความสำคัญในการพัฒนาจิตใจ เชื้อต่อการทำงานของปัญญา และช่วยให้คนอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุขแล้ว ก็ส่งผลดีต่อร่างกาย เกื้อหนุนสุขภาพกายด้วย

ไม่ว่าใครก็คงรู้ว่า การทำงานของจิตใจอาศัยระบบของร่างกาย และภาวะจิตใจมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อกันกับระบบของร่างกายนั้น

เมื่อคนโกรธ (มีภาวะจิตโกรธ หรือจะยังใช้คำว่ามีอารมณ์โกรธ ก็แล้วแต่) กล้ามเนื้อจะเครียดเขม็งเกร็ง แม้แต่กล้ามเนื้อหัวใจเต้นแรง หายใจแรงและเร็ว เกิดความร่าร้อน ระบบการเผาผลาญทั้งหมดเร่งทำงานหนัก ฯลฯ เลือดคั่ง ลมขัด

ในระยะยาว ถ้ามักโกรธ หงุดหงิด ร่างกายจะทรุดโทรมไว แก่เร็ว อาจเป็นโรคบางอย่างง่าย เช่น เป็นแผลในกระเพาะอาหาร

ในทางกลับกัน ถ้าโกรธหรือกลัวขึ้นมา แต่ตั้งสติได้ ค่อยๆ ผ่อนลมหายใจ โดยหายใจเข้า-ออกยาว ช้าๆ สม่ำเสมอ อาการเครียดเกร็ง เป็นต้น ของร่างกาย ก็จะบรรเทาลง แม้แต่อาการประหม่าก็อาจหายได้ และภาวะจิตก็จะดีขึ้นด้วย เรียกว่า ผ่อนคลาย สบายขึ้นทั้งองค์กาย

อย่างง่าย ๆ ถ้ากายเครียด ใจก็เครียดด้วย ถ้าใจเครียด กายก็เครียดด้วย

ตรงข้ามกับความโกรธ ก็คือเมตตา พอเมตตาเกิดขึ้นในใจ กล้ามเนื้อทั้งหลายได้พัก การหายใจเรียบรื่น การเผาผลาญลดน้อย ความสงบเย็นเกิดขึ้น ทั้งระบบของร่างกายผ่อนคลาย เลือดลมเดินดี

ถ้ามีเมตตาประจำใจในระยะยาว นอกจากแก่ช้าแล้ว ก็จะมีบุคลิกภาพอ่อนโยน มีเสน่ห์ หรือชวนคบหา และให้เกิดความสุขแก่ผู้เข้ามาใกล้ชิดด้วย

คนที่มีภาวะจิตอกุศล (ภาวะจิตด้านลบ - negative emotions) เช่น งุ่นง่าน หงุดหงิด ซี้โกรธ โศกเศร้า ห่วงกังวล เปื่อหน่าย ท้อแท้ หมดกำลังใจ ฯลฯ นอกจากร่างกายจะทรุดโทรมไปชั้นหนึ่งแล้ว บางทียังทำให้เบื่ออาหาร เป็นต้น ซ้ำเข้าอีกชั้นหนึ่งด้วย ทำให้เกิดผลเสียร้ายแรง อาจจะทำให้สุขภาพกายถึงขั้นเสี่ยงชีวิตก็ได้

แต่ในทางตรงข้าม คนมีภาวะจิตดี เอาที่ชัด ๆ เช่น มีปีติ อิ่มใจ ปลื้มใจ ถึงแม้กายจะอด ก็อยู่ดีได้นาน แถมมีผิวพรรณผ่องใสด้วย

มีเรื่องตัวอย่างว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านพราหมณ์แห่งหนึ่ง ไม่ทรงได้รับอาหารเลย เสด็จกลับออกมาโดยมีบาตรเปล่า มารมาเยาะ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า (ส.ส.๑๕/๔๖๙/๑๖๗)

เราทั้งหลายไม่มีอะไรกังวล อยู่เป็นสุขสบายนักหนา จะมีปิติเป็นรักษา เหมือนดังเหล่าเทวาพวกอาภัสสรพรหม

ตัวอย่างง่าย ๆ เห็นกันทั่วไป คือคนเจ็บไข้ ที่มีกำลังใจดี หรือมีเรื่องมีข่าวให้ดีใจ ปลื้มใจ หรือเกิดกำลังใจ แล้วมีอาการฟื้นดีขึ้น ทันตา หรือหายวันหายคืน

ในทางตรงข้าม ผู้ป่วยอีกมากหลาย ทั้งที่โรคก็ยังไม่หลุดหนักนักหนา แต่เกิดใจเสียขึ้นมา หมดกำลังใจ เลยหลุดหนักลงไปเร็วไวเห็นกับตา เรื่องอย่างนี้ หลายท่านรู้เห็นมา และเล่าได้ดี จึงไม่ต้องบรรยาย

นักแก้ปัญหา เริ่มต้นด้วยปัญญาที่รู้ทุกข

พอมองที่หลักอริยสัจก็เห็นว่า พระพุทธศาสนาเริ่มต้นที่ทุกข
บางทีคนภายนอก หรือแม้แต่คนภายในนี่เอง มองว่า
พระพุทธศาสนาสอนแต่เรื่องทุกข อะไรก็เป็นทุกข ชีวิตก็เป็นทุกข
บางคนพูดถึงพระพุทธศาสนาว่าเป็น pessimism คือ มองโลก
แง่ร้าย

ตำราฝรั่งหลายเล่มเริ่มเรื่องว่า พระพุทธศาสนา มองชีวิตเป็น
ทุกข บอกว่า life หรือ existence เป็น suffering อะไรทำนองนี้ ซึ่ง
ชวนให้เข้าใจผิด

ตรงนี้ชาวพุทธเองจะต้องชัด

ก่อนจะชี้แจงอะไร ขอตั้งข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า

คนพวกที่ไม่ได้เรียนพระพุทธศาสนาในแง่ของตำรับตำรา
หรือทฤษฎี ถ้าอยู่ๆ เข้ามาเมืองไทย อาจจะได้ภาพของ
พระพุทธศาสนาที่เขาประทับใจในทางตรงกันข้ามกับพวกที่อ่าน
หนังสือ

พวกที่อ่านหนังสืออาจเข้าใจว่า พระพุทธศาสนานี้สอนอะไร
ต่ออะไรให้มองชีวิตเป็นทุกข ไม่สบายเลย

แต่พวกที่ไม่ได้อ่านหนังสือ อยู่ๆ เข้ามาเมืองไทย เพียงแต่รู้
ว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ พอมองเห็นคนเมืองไทยยิ้มแย้มแจ่มใส
อย่างที่เราเรียกว่าเป็น the land of smile สยามเมืองยิ้ม เลยรู้สึกว่าคุณ
ไทยเป็นสุข

เคยมีฝรั่งหนุ่มสาวไปหาอาตมาที่วัด ไม่รู้จักกัน ไม่รู้ว่าใคร
แนะนำไป ถามเขาว่ามาทำไม

เขาบอกว่า เขาอยากรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ก่อนมาไม่ได้
สนใจ แต่มาแล้ว ตอนเข้ายืนที่หน้าต่าง มองลงไป เห็นคนไทย
หน้าตาอิ้มแย้มแจ่มใส คุณคนไทยมีความสุขดี พุทธศาสนาสอน
อะไรทำให้คนไทยมีความสุข

บางรายถึงขนาดบอกว่า เขาไปเที่ยวตามบ้านนอก ไปเห็น
แม่แต่งงานศพ สนุกสนานกันจัง (อาจจะมากไปหน่อย!) เมืองฝรั่ง
ไม่เป็นแบบนี้ เวลาแต่งงานศพ ฝรั่งหน้าตาเคร่งเครียดเหลือเกิน
จิตใจไม่สบายเลย

นี่เป็นความประทับใจ สำหรับคนที่มาเห็นภาพในชีวิตจริงว่า
ชาวพุทธมีความสุข ตรงกันข้ามกับเมืองฝรั่งที่มีแต่หน้าตา
เคร่งเครียด ยิ้มยาก มีความทุกข์มาก เป็นโรคจิตมาก

จะโยงอย่างไร ให้สุขกับทุกข์รวมอยู่ในภาพของ
พระพุทธศาสนาอันเดียวกัน ถ้าจับหลักได้ จะไม่มีปัญหาในเรื่องนี้

คำตอบอยู่ที่หลัก กิจในอริยสัจ หรือ หน้าที่ต่ออริยสัจ

เมื่อพูดถึงอริยสัจสี่ ก็ต้องพูดถึงหน้าที่ต่ออริยสัจด้วย จะรู้
อริยสัจอย่างเดียวไม่ได้ ต้องรู้หน้าที่ต่ออริยสัจและปฏิบัติหน้าที่นั้น
ให้ถูกต้องจนเสร็จสิ้นด้วย การเรียนอริยสัจโดยไม่รู้หน้าที่ต่ออริยสัจ
จะทำให้สับสน

พระพุทธศาสนาสอนอริยสัจสี่ เริ่มด้วยทุกข์

หน้าที่ต่อทุกข์ ได้แก่ ปริยญา คือ ต้องรู้ทันมัน

เมื่อมีปัญหา ถ้าเราจะแก้ไข ก็ต้องรู้เข้าใจมันก่อน จึงจะแก้ไขได้ ปัญหาจึงเป็นสิ่งที่เราต้องรู้เข้าใจ ต้องจับจุดปัญหาให้ได้

นี่คือที่ว่า **ทุกข์ เราต้องรู้เท่าทัน แต่เราไม่มีหน้าที่เป็นทุกข์**

ไม่เฉพาะตัวปัญหาเท่านั้น เราจะต้องรู้เข้าใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหา สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของปัญหา คือรู้เท่าทันชีวิตสังขาร หรือรู้เท่าทันโลก

เหมือนกับคุณหมอมจะแก้โรค ก็ต้องรู้เท่าทันร่างกายซึ่งเป็นที่ตั้งของโรค

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการรู้ หน้าที่ต่อทุกข์มีอย่างเดียวคือ **ปริญญญา** พุดง่าย ๆ **ทุกข์ สำหรับปัญญารู้... จบแค่นี้**

ถ้าใครเอาทุกข์มาเข้าตัว ใครทำตัวให้เป็นทุกข์ แสดงว่าปฏิบัติผิดหลัก ไม่มีที่ไหนพระพุทธเจ้าสอนให้คนเป็นทุกข์ สอนแต่ให้รู้เท่าทันทุกข์ เพื่อจะได้แก้ไขมัน

ทุกข์ ต้องมองเห็น – สุข ต้องมีให้เป็น

สุขตรงข้ามกับทุกข์ สุขอยู่ในอริยสัจข้อไหน สุขอยู่ในข้อนิโรธ คือในข้อจุดหมาย

แต่เราไม่นิยมใช้คำว่าสุข เพราะสุขนี้เป็นสัมพัทธ์ตลอด เป็น relative เพราะตราบใดที่มีสุข ก็หมายความว่ายังมีทุกข์แฝง ปน หรือเป็นคู่ขึง เป็นตัวเลือกอยู่ คือยังไม่พ้นทุกข์ ยังไม่ชัดว่าทุกข์หมดหรือยัง

แต่ถ้าเมื่อไรทุกข์ไม่มีเหลือ อันนี้จะพูดว่าสุขหรือว่าอะไรก็แล้วแต่ ถ้าพูดว่าสุข ก็พูดเชิงเทียบ คือหมายถึงสุขสมบูรณ์ ไม่มีทุกข์เหลือเลย และเป็นภาวะพร้อมที่จะเสพละเอียดสุขทุกอย่างได้จริง

นิโรธนั้น ที่แท้ไม่ใช่แปลแค่ดับทุกข์ เพราะถ้าดับทุกข์ ก็แสดงว่าเรามีทุกข์ จึงต้องดับมัน แล้วก็ต้องคอยดับกันอยู่เรื่อย

ขอให้สังเกตว่า “นิโรธ” แท้ แปลว่า *การไม่เกิดขึ้นแห่งทุกข์*

จุดหมายของพระพุทธศาสนา คือภาวะไร้ทุกข์ ไม่มีทุกข์เหลือ ไม่มีการเกิดขึ้นแห่งทุกข์อีกต่อไปเลย

ระหว่างปฏิบัติ ที่ยังเป็นสัมพัทธ์ ทุกข์ก็น้อยลงๆ และสุขมากขึ้นๆ เป็นความก้าวหน้าไป ฉะนั้น สุขจึงจัดอยู่ในฝ่ายนิโรธ อยู่ข้างจุดหมาย

หน้าที่ต่อนิโรธ คือ “สัจฉิกิริยา” แปลว่า ทำให้ประจักษ์แจ้ง คือทำให้ประจักษ์กับตัว หรือบรรลุถึง *สุข* จึงเป็นภาวะที่เราควรมีเพิ่มขึ้นๆ

ฉะนั้น ในชีวิตจริง คือภาคปฏิบัติ ชาวพุทธจึงต้องมีสุขมากขึ้น และทุกข์น้อยลงไปเรื่อยๆ

นี่คือการที่เราดูพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ ซึ่งเป็นชีวิตจริง ฝรั่งจึงเห็นชาวพุทธมีความสุขยิ้มแย้มแจ่มใส

แต่ก็ต้องระวังด้วย ถ้ายังไม่เป็นความสุขแท้ ที่ไร้ทุกข์ ก็อย่างที่บอกแล้วว่า เป็นความสุขที่ยังมีทุกข์แอบแฝงหรือคอยแข่งคอยแข่ง ยังกลับกลายเป็นทุกข์ได้ จึงยังจัดอยู่ในจำพวกทุกข์ด้วย

หมายความว่า เรายังต้องอยู่กับสุขด้วยความรู้เท่าทัน เพราะยังต้องจัดการ ต้องแก้ไขพัฒนาต่อไป

สุขที่ยังแฝงทุกข์นี้ ถ้าอยู่กับมันโดยไม่ใช้ปัญญารู้เท่าทัน เราก็จะตกอยู่ในความประมาท ลุ่มหลงมัวเมา กลายเป็นโทษ ก็คือทุกข์นั่นเอง

ที่ฝรั่งเห็นคนไทยเป็นสุขสนุกกันนักนั้น ไม่ใช่ดีเสมอไป บางครั้งคงจะเป็นเพียงความประมาทที่ว่านี่ เท่านั้นเอง

พระพุทธเจ้าทรงให้หลักไว้แล้วว่า ถ้าเป็นความสุขที่ชอบธรรม ก็เสพมันเถิด แต่อย่าติดหลง อย่าสยบ เฉพาะอย่างยิ่ง ต้องไม่ลืมเอาใจใส่ที่จะก้าวไปกำจัดเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้น

พุทธศาสนิกต้องจับหลักเรื่องกิจ หรือหน้าที่ต่ออริยสัจ ให้ชัดว่า...

๑. **ทุกข์** เรามีหน้าที่ **ปริญา** รู้ทัน ศึกษาให้เข้าใจว่ามันอยู่ที่ไหน มันเป็นอย่างไร จับตัวมันให้ชัด เพื่อให้พร้อมที่จะแก้ไข
๒. **สมุทัย** สาเหตุของทุกข์นั้น เราจึงมีหน้าที่ **ปหานะ** กำจัดแก้ไข

๓. นิโรธ เรามีหน้าที่ **สังขนิกริยา** ทำให้ประจักษ์แจ้ง หรือทำให้เป็นจริงขึ้นมา เป็นสุขมากขึ้นๆ จนบรรลุดุจดหมายที่ไร้ทุกข์
๔. มรรค ข้อนี้เท่าันั้นที่เรามีหน้าที่ **ภาวนา** คือปฏิบัติ ลงมือทำ

สรุปความว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์ไว้สำหรับปัญญาผู้ แต่สอนเรื่องสุขสำหรับให้เรามีชีวิตเป็นจริงอย่างนั้น

พูดอย่างสั้นว่า **พุทธศาสนาสอน ให้รู้ทันทุกข์ และ ให้อยู่เป็นสุข หรือ ให้สั้นกว่านั้นอีกว่า พุทธศาสนาสอนให้เห็นทุกข์ แต่ให้ เป็นสุข คือ **ทุกข์สำหรับเห็น แต่ สุขสำหรับเป็น****

เพราะฉะนั้น ต้องมองพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแห่งความสุข ไม่ใช่ศาสนาแห่งความทุกข์

ถ้าจับจุดไม่ถูก ก็เข้าใจพลาด แล้วเตลิดไปเลย

วัตถุนีเรื่องใหญ่ ต้องจัดการให้ดี

วัตถุเป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมาก ในทางธรรม ท่านไม่มองข้ามความสำคัญข้อนี้ เฉพาะอย่างยิ่ง วัตถุซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ที่เรียกว่าปัจจัยสี่ กล่าวคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะโรค

ในพระพุทธศาสนาของวัตถุนั้นสำคัญมากแค่ไหน ดูได้ที่วินัยของพระ ซึ่งบอกให้เราเห็นว่า แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์ ที่จัดว่ามีความต้องการด้านวัตถุน้อยที่สุดแล้ว ปัจจัยสี่ก็ยังเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง

วินัยของพระนี้ตั้งครั้งตั้งก่อน ว่าด้วยเรื่องปัจจัยสี่ ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านเริ่มต้นที่เตือนท่านว่า จะต้องจัดสรรเรื่องปัจจัยสี่ให้เรียบร้อย ไม่อย่างนั้นแล้วมันจะยุ่ง

แต่ถ้าจัดดีแล้ว มันจะเป็นฐาน ทำให้เราสามารถก้าวไปสู่ชีวิตที่ดั่งงาม มีการพัฒนาอย่างอื่นต่อไปได้

จึงขอให้มองดูวินัยของพระเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้

จะเห็นว่า ปัจจัยสี่มีความสำคัญในขอบเขตหนึ่ง คือพระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดแค่นั้น แต่ท่านให้ถือเป็นฐานที่สำคัญ

ปัจจัยสี่สำคัญ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด คนเราไม่ใช่อยู่แค่วัตถุ ส่วนบางคนก็ไม่เห็นความสำคัญของวัตถุเอาเสียเลย ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน

ให้ระลึกถึงว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานี้ จะครบทั้งหมด ต้องเป็นพระ **ธรรมวินัย** คือ ต้องประกอบด้วยธรรมและวินัย ครบทั้งสองอย่างจึงจะเป็นพระพุทธศาสนา

วินัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัตถุ จึงเป็นส่วนหนึ่งหรือด้านหนึ่งในหลักใหญ่ ๒ อย่างของพระพุทธศาสนา

วินัยนั้น ก็ว่าด้วยเรื่องที่ว่ามานี้แหละ คือ การจัดสรรในด้านวัตถุหรือรูปธรรม เรื่องระเบียบชีวิต และระบบกิจการ ทั้งของบุคคล ชุมชน และสังคมทั้งหมด เกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม เริ่มตั้งแต่เรื่องปัจจัยสี่ เป็นต้นไป

ที่นี้ ที่ว่าสำคัญมาก แต่ไม่ใช่ทั้งหมดนั้น อยากให้ชัดเจนอย่าว่าสำคัญแค่นั้น บางคนอาจบอกว่าเท่าที่จำเป็น แต่คำว่า “จำเป็น” นั้น ก็สื่อไม่ชัด

ที่จริง สำคัญแค่นั้น ก็บอกชัดเจนอยู่แล้วในคำว่า “ปัจจัย” นั้นเอง

ยิ่งกว่านั้น ในวินัยของพระ ยังมีคำเฉพาะสำหรับเรียก ปัจจัย ๔ สำหรับพระอีกว่า **นิสสัย ๔**

ทั้ง “ปัจจัย” และ “นิสสัย” สื่อความหมายชัดให้เราเห็นว่า ท่านถือเรื่องวัตถุว่าสำคัญแ่งไหน เท่าใด

“ปัจจัย” แปลว่า ตัวหนุนให้เกิดผล ตัวเชื้อ เงื่อนไข เครื่องเกื้อหนุน

“นิสสัย” แปลว่า ที่อาศัย สิ่งที่ต้องพึ่งพา เครื่องค้ำจุน

หมายความว่า เรามีจุดหมาย เรามีกิจมีหน้าที่ หรือมีสิ่งที่จะ
ทำให้สำเร็จ วัตถุประสงค์เหล่านี้ ก็มาเป็นสิ่งที่เราจะได้พึงพา ได้อาศัย ซึ่ง
จะช่วยให้เกื้อหนุนให้เราสามารถทำสิ่งที่ต้องการได้สำเร็จ จนบรรลุ
จุดหมายที่ตั้งไว้

สำหรับพระสงฆ์ ก็ชัดเจนว่า ท่านได้อาศัยวัตถุประสงค์เหล่านี้แล้ว ก็
จะได้มีกำลัง มีความพร้อม มีเครื่องช่วยให้สามารถศึกษา ดำเนิน
ชีวิตแห่งการฝึกฝนพัฒนาตนในไตรสิกขา ปฏิบัติขัดเกลادن
ตลอดจนจาริกไปแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน

พูดง่าย ๆ ว่า วัตถุประสงค์ทั้งหลายนั้น เป็นปัจจัย มิใช่เป็นจุดหมาย
เป็น means ไม่ใช่เป็น end

เมื่อมันเป็นปัจจัย ก็เท่ากับมันบอกขอบเขต เช่นปริมาณ
เสร็จไปด้วยเลยว่า แค่นี้จะ “พอดี” คือ ฟังใช้ฟังมีเท่าที่เพียงพอ
ที่จะเกื้อหนุนให้เราได้อาศัยมันแล้วสามารถก้าวหน้าหรือก้าว
ขึ้นไปถึงจุดหมายได้ด้วยดี

ตรงข้ามกับพวกที่เอาวัตถุประสงค์เป็นจุดหมาย หรือพวกที่อยู่อย่าง
เลื่อนลอยเหมือนกับว่าชีวิตและสังคมจบที่วัตถุประสงค์ ซึ่งหาจุดพอดีไม่ได้
ไม่มีขอบเขต แล้วไป ๆ มา ๆ ก็ฟุ้งเฟ้อ หลงระเริงมัวเมา มีแต่เสื่อม
ลงไป

(ปัจจุบันนี้ คนทั้งหลายก็ดูเหมือนจะไม่วู้ต้วว่า กำลังพากันยึด
เอาวัตถุประสงค์เป็นจุดหมาย)

บอกแล้วว่า สำหรับพระสงฆ์นั้น ชัดว่าวัตถุประสงค์แค่นี้เพียงพอ
เท่าไหนพอดี ที่จะปัจจัยให้อาศัยก้าวไปสู่จุดหมาย

แต่ชาวบ้าน มีจุดหมายกิจหน้าที่ต่างจากพระสงฆ์ เพราะฉะนั้น จุดเพียงพอหรือพอดี จึงไม่เท่ากับพระ และชาวบ้านเอง ก็มีความแตกต่างหลากหลาย เป็นชาวเมือง เป็นชาวนา เป็นแพทย์ เป็นนายกเทศมนตรี ฯลฯ

แต่ทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะใคร เมื่อได้หลักแล้ว การจะบอกว่าเราควรพึงอาศัยวัตถุแค่ไหน ก็ไม่ยากอะไรนัก ขอให้มันช่วยให้ทำกิจหน้าที่บำเพ็ญคุณความดีมีชีวิตที่สร้างสรรค์र्मเย็นเป็นสุขกับครอบครัวในสังคมได้ก็แล้วกัน

ชีวิตและสังคมไม่ใช่จะอยู่แค่กับวัตถุ แต่จะต้องอาศัยวัตถุนั้น ก้าวขึ้นไปในความดีงามหรือคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญา ในนามแห่งวัฒนธรรม และอารยธรรม เป็นต้น

เมื่อวัตถุพร้อมพอแล้ว ทางที่จะเดินไปข้างหน้าก็ยังอีกยาวไกล กว่าจะได้สัมฤทธิ์ภาวะซึ่งเรียกว่าประเสริฐ ที่สมกับความเป็นมนุษย์

เป็นอันว่า ชาวพุทธจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุว่า เราจะดำเนินการกับปัจจัยสี่ จัดสรรมันอย่างไร เพื่อทำให้เป็นฐานอันมั่นคง ที่เราจะได้อาศัยต่อไปด้วยดี พัฒนาสูงขึ้นไปในด้านจิต และในด้านปัญญา

พูดภาษาพระก็ได้ว่า เอาวินัย มาจัดการช่วยให้มนุษย์ก้าวไปในธรรม เพื่อความมีชีวิตที่ดีงามประเสริฐ แม้กระทั่งถึงขั้นมีชีวิตที่สมบูรณ์

สบาย ทั้ง ๗

ได้พูดกันแล้วในเรื่องที่ว่า คุณภาพชีวิตด้านวัตถุ หรือรูปธรรมนั้น ท่านถือว่าสำคัญ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เราอาศัยมันเป็นฐานที่จะก้าวขึ้นสู่การพัฒนา และสู่ความดีงามหรือการสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ดังนั้น ท่านจึงเอาใจใส่มาก

เพียงแต่ต้องระวังไม่ให้เอาปัจจัยเป็นจุดหมาย ที่จะไปหลงติดวนเวียนจมอยู่แค่วัตถุ

แต่ถ้าปฏิบัติให้ถูก การจัดการในเรื่องวัตถุ ก็เป็นการรู้จักเตรียมปัจจัยที่เป็นฐานชีวิตให้พร้อมที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายได้อย่างดี

ทีนี้ ในทางปฏิบัติ ก็ควรจะต้องมีความชัดเจนอีกสักหน่อย พอให้เห็นภาพหรือเห็นแนวทางว่า เราจะมี จะจัดสรรในเรื่องวัตถุและสภาพแวดล้อมกันอย่างไร จะได้เป็นปัจจัย เป็นเครื่องอาศัยที่ได้ผลดีอย่างที่ว่านั้น

ดูง่าย ๆ แม้แต่พระที่จะไปฝึกจิตเจริญสมาธิ ท่านยังให้ดูให้เตรียมสภาพเอื้อและสิ่งเกื้อกูลหลายอย่าง เพื่อหนุนให้ก้าวไปในการปฏิบัติด้วยดี

สภาพเอื้อ และสิ่งเกื้อกูลเหล่านี้ มีชื่อเรียกเป็นคำภาษาบาลีว่า *สัปปายะ* คือที่เราเอามาแปลว่า “สบาย” นั่นเอง

แต่ความหมายในภาษาไทยของเราเพี้ยนไปหน่อย

“สบาย” ของเรา มักเข้าใจกันว่า หมายถึง ไม่ติดขัด ไม่มีอะไรบีบคั้นกดดัน หรืออึดอัด แล้วก็หยุดแค่นั้น คล้ายกับว่าพร้อมจะลงนอน หรือพักผ่อนได้ (มองที่จะไม่ต้องทำ)

แต่สบาย หรือสัปปายะของเดิม หมายถึง สภาพที่เอื้อ เกื้อหนุน เหมาะ ช่วยให้ เป็นอยู่ ทำกิจกรรม หรือดำเนินกิจการต่างๆ อย่างได้ผลดี หรือเอื้อต่อการที่จะปฏิบัติให้สำเร็จผล (มุ่งเพื่อการที่จะทำ)

ตัวอย่างเช่น จะไปฝึกสมาธิ ท่านให้มีสัปปายะ เพื่อช่วยเอื้อให้การปฏิบัติได้ผลดี

สัปปายะ คือ **สบาย** หรือสภาพเอื้อและสิ่งเกื้อกูลเหล่านี้ มีหลายอย่าง เห็นว่าเอามาเทียบใช้สำหรับคนทั่วไปได้เป็นอย่างดี อาจจะเรียกว่าเป็นคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน เรียกตามคำของท่านว่า สัปปายะ ๗ ประการ

ภาวะสบาย หรือสภาพเอื้อ คือ **สัปปายะ ๗** หรือ **สบายทั้ง ๗** นั้น มีดังนี้

๑. **อุตุสบาย** (อุตุสัปปายะ) คือ สภาพแวดล้อม ดิน น้ำ อากาศ อุณหภูมิ ที่เกื้อกูลต่อชีวิต เอื้อต่อสุขภาพ ธรรมชาติสดชื่นรื่นรมย์ ไม่ร้อนเกินไป ไม่หนาวเกินไป มีบรรยากาศทั่วไป ที่ดี ที่เหมาะ ที่เอื้อ

๒. **อาหารสบาย** หรือโภชนะสบาย (อาหารสัปปายะ/โภชนสัปปายะ) มีอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลน และเป็นอาหารที่มีคุณภาพ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ มีรสชาติตามสมควร

๓. **อवासสบาย** หรือเสนาสนะสบาย (อवासสัปปายะ/เสนาสนสัปปายะ) คือ ที่อยู่อาศัย ที่นั่งที่นอน มั่นคง ปลอดภัย อยู่อาศัยใช้ทำกิจที่ประสงค์ได้ดี เป็นที่ผาสุก

๔. บุคคลสบาย (บุคคลล้นพวยะ) คือ มีบุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน ไม่มีคนที่เป็นภัยอันตราย หรือก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย จะให้ใครควรมีคนที่เป็นกัลยาณมิตร มีปัญญาความรู้ ที่จะสอบถามปรึกษา ซึ่งเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาชีวิต พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ให้ดียิ่งขึ้น อย่างน้อยได้คนที่เหมาะใจ

๕. อิริยาบถสบาย (อิริยาบถล้นพวยะ) คือ การบริหารอิริยาบถ การเคลื่อนไหวของร่างกาย การได้นั่งนอนยืนเดินอย่างสมดุลและเพียงพอ บริหารร่างกายได้คล่องไม่ติดขัด

๖. โคจรสบาย (โคจรล้นพวยะ) คือ มีแหล่งอาหาร แหล่งปัจจัย ๔ สิ่งจำเป็นในการใช้สอยเป็นอยู่ หาไม่ยาก เช่น มีหมู่บ้าน ร้านตลาด หรือชุมชน ที่ไม่ไกล ไม่ใกล้เกินไป

๗. สวณฺสสบาย (สวณฺสล้นพวยะ/ภัสสล้นพวยะ) คือ มีโอกาสได้ยิน ได้ฟังคำสอนคำแนะนำและเรื่องราวที่ช่วยทำให้เกิดปัญญา เข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่สร้างสรรค์ ผดุงจิตใจ จรรโลงปัญญา เชื้อต่อการศึกษา ตลอดจนจะมีการพูดคุยถกเถียงสนทนาแลกเปลี่ยน ความรู้ความคิดกัน

ทั้ง ๗ ข้อ สบายทั้งนั้น สบายสมชื่อทุกข้อ ได้แก่ ๗ ข้อนี้ก็ สบายแล้ว สบายทั้งในตัวมันเอง และชัดเจนว่า มันจะช่วยหนุนให้ การพัฒนาชีวิตก้าวหน้าต่อไป

เมื่อทรัพย์และอำนาจ มาเป็นเครื่องมือของธรรม

คนไทยทุกๆ ไปรู้จักพระนามพระเจ้าอโศกมหาราช และส่วนมากรู้ว่าพระองค์เป็นผู้ที่ได้ทรงส่งพระศาสนาพุทธมาประกาศพระพุทธานุศาสนานี้ในสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นดินแดนโบราณ ที่ประเทศไทยปัจจุบันตั้งอยู่

เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าอโศกมีมากมายยืดยาว แต่พูดให้สั้นที่สุดได้ว่า พระองค์เป็นมหาราชแห่งชมพูทวีป สมัย ๒๐๐ ปีเศษหลังพุทธกาล

ตอนแรกเป็นกษัตริย์โหดร้ายกระหายอำนาจ แล้วได้ละเลิกการสงครามอย่างสิ้นเชิง หันมานับถือพระพุทธานุศาสนา กลายเป็นพระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม มุ่งมั่นบำรุงพระพุทธานุศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน

ตรงนี้เป็นบทสรุปที่แทบทุกคนรู้ แต่บางทีก็มองข้ามธรรมสาระที่เป็นแก่นของเรื่องทั้งหมดไปเสีย นี่แหละคือจุดที่สำคัญยิ่ง

จึงขอตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้ พูดง่ายๆ ก็คือ คดีเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อทรัพย์เงินทอง

เดิมนั้น พระเจ้าอโศกก็เช่นเดียวกับกษัตริย์สมัยโบราณจำนวนมาก ที่มุ่งแสวงความยิ่งใหญ่ และไฝหาเครื่องบำรุงบำเรอความสุขส่วนตน อย่างที่เรียกว่า แสวงหาทรัพย์และอำนาจ เพื่อบำรุงบำเรอตัวเอง และเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตน

ทรัพย์และอำนาจ โดยทั่วไปมักจะมีคํวามหมายอย่างนี้

ที่นี้ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชหันมานับถือพระพุทธศาสนา ก็ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะปฏิบัติตามพระพุทธศาสนธรรม

ทางธรรมสอนว่า ทรัพย์สินเงินทองและความยิ่งใหญ่ ทุกอย่างล้วนเป็นอนิจจัง เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป ไม่มีสาระที่แท้จริง

เมื่อทรัพย์และอำนาจไม่มีความหมายที่เป็นแก่นสารแท้จริง ทรัพย์สินเงินทองเป็นเพียงของนอกกาย เป็นอนิจจัง ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงแล้ว มองในแง่หนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย น่าจะสละทิ้งไปเสีย

ถ้าพระเจ้าอโศกทรงมองเห็นอย่างนั้น พระองค์ก็คงจะไม่เอาพระทัยใส่กับพระราชทรัพย์และอำนาจต่อไป ซึ่งก็จะต้องตั้งคำถามว่า จะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือไม่

ปรากฏว่า พระเจ้าอโศกได้ทำสิ่งหนึ่ง ที่ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างแก่ชาวพุทธที่สำคัญ คือ พระองค์ไม่ได้ทรงทิ้งทรัพย์และอำนาจ แต่ได้ทรงเปลี่ยนความหมายและวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจเสียใหม่

อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า ทรัพย์และอำนาจนั้น มีความหมายสำหรับปุถุชนจำนวนมาก ในแง่ที่เป็นเครื่องบำรุงบำเรอความสุขของตน และแสดงความยิ่งใหญ่

แต่พระเจ้าอโศกได้ทรงเปลี่ยนความหมายของทรัพย์และอำนาจใหม่เป็นว่า ทรัพย์และอำนาจนั้น สามารถใช้เป็นเครื่องมือของธรรมได้ คือใช้เป็นเครื่องมือในการทำความดีงาม และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ด้วยพระดำริเช่นนี้ พระเจ้าอโศกก็ทรงนำเอาทรัพย์และอำนาจที่พระองค์เคยมีนั้นแหละมาใช้ แต่เปลี่ยนใหม่

นั่นคือ แทนที่จะเอามาร่ำรูงบำเรอตนเอง และแสดงความยิ่งใหญ่ ก็เอามาใช้สร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุข อย่างที่ว่า

พระองค์จึงได้ทรงสร้างโรงพยาบาลคน โรงพยาบาลสัตว์ ทั้งพระราชอาณาจักร สร้างถนนหนทางเชื่อมต่อให้กว้างขวางทั่วถึงปลูกต้นไม้ สร้างที่พักคนเดินทาง สร้างอ่างเก็บน้ำ และทำศิลาจารึกประกาศธรรมและแถลงนโยบายของรัฐในทางธรรม ตลอดจนอุปถัมภ์พระศาสนาอย่างมากมาย

งานใหญ่ยิ่งอย่างหนึ่งคือ ได้ทรงสร้างวิหาร อันได้แก่วัดมากมาย ให้เป็นศูนย์กลางที่จะให้การศึกษาแก่พระสงฆ์และประชาชน

วัดเหล่านั้น ต่อมาบางแห่งได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะนาลันทามหาวิหาร ที่ดำราห์ทั่วไปพูดถึงในชื่อว่า มหาวิทยาลัยนาลันทา หรือ The University of Nalanda

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงให้ความหมายใหม่แก่ทรัพย์และอำนาจ แล้วก็ทรงจารึกไว้ในศิลาจารึกของพระองค์

มีข้อความเป็น *ธรรมโองการ* ในจารึกศิลา ฉบับที่ ๑๐ ว่า
ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัววิยทัสสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ
ไม่ทรงถือว่า ยศหรือเกียรติจะเป็นสิ่งมีประโยชน์มาก เว้น
แต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติเพื่อความมุ่งหมายนี้ว่า
ทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้า ขอประชาชนทั้งหลายจงตั้งใจ
สดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงปฏิบัติตามหลักความ
ประพฤติทางธรรม

จารึกนี้มีสาระสำคัญว่า ยศ คือความยิ่งใหญ่ของพระองค์
นั้น จะไม่มีความหมายเลย ถ้าไม่เป็นไปเพื่อช่วยให้ประชาชนได้
ประพฤติธรรม

หมายความว่า พระเจ้าอโศกได้ทรงใช้ทรัพย์และอำนาจ เป็น
เครื่องมือของธรรม เพื่อเผยแพร่ธรรม หรือสร้างสรรค์ธรรม ทำให้
ความดีงามหรือธรรมนี้แผ่ขยายไปในหมู่มนุษย์ เพื่อสร้างสรรค์ให้
เกิดประโยชน์สุขที่แท้จริง อันนี้เป็นคติที่สำคัญมาก

ธรรม ทำไมต้องมีทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือ

จากเรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช ก็เกิดมีเรื่องสืบเนื่องขึ้นมา จะว่าเป็นคว้นหลง หรืออะไรก็แล้วแต่

เรื่องนั้นก็คือ ที่พูดว่าพระเจ้าอโศกทรงเปลี่ยนความหมายของทรัพย์และอำนาจ จากการเป็นเครื่องบำรุงบำเรอและประกาศศักดาเดช มาเป็นเครื่องมือของธรรม พูดสั้นๆ อย่างนั้น ก็พอเข้าใจ แต่บางคนรู้สึกว่ายังรางๆ อยู่ น่าจะแสดงเหตุผลให้ชัดอีกสักหน่อย

ก็จึงเพิ่มเติมเรื่องนี้อีกนิด

มองดูในสังคมมนุษย์ทั่วไปนี่แหละ จะเห็นว่า คนที่มีความคิดดีๆ มีเจตนาดี มีสติปัญญาดี แต่ถ้าไม่มีทรัพย์ ไม่มีอำนาจ ไม่มียศ ก็ไม่สามารถสร้างสรรค์ความดีงามหรือประโยชน์สุขได้มาก

เราคิดขึ้นมาว่าจะทำการที่ดีเป็นประโยชน์สักอย่าง แต่ไม่มีเงิน ไม่มีบริวาร ไม่มีอำนาจ พอลงมือทำไป ก็ติดโนน ชัดนี้ ชาदनัน ถึงทำไปได้บ้าง ก็แสนยาก และมักทำได้ในขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง ไม่สมกับความคิดดีที่เราเมื่อนั้นเลย

แต่ที่นี้ ถ้ามีทรัพย์ มีอำนาจ มีบริวาร เมื่อมีความคิดดี มีสติปัญญาดี ก็สามารถออกผลกระจายขยายออกไปได้กว้างขวาง เหมือนดังพระเจ้าอโศกมหาราช

เรื่องพระเจ้าอโศกมหาราชนี่ จึงเป็นคติ เป็นแบบอย่างที่ดี ที่ให้หลักแก่เราในการปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจอย่างที่ว่าไปแล้ว

ตามคติของชาวพุทธ เราได้เรียนรู้ธรรมแล้วว่า ทรัพย์สินเงินทอง และอำนาจนี้ เป็นของนอกกาย จึงไม่ควรยึดถือเป็นจุดหมายของชีวิต

ข้อนี้หมายความว่า เราไม่ได้เห็นความหมายของทรัพย์และอำนาจในแง่ที่เป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัว หรือเป็นประโยชน์ส่วนตน และไม่ยึดติดลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของมัน ให้เกิดก่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น แต่เรามองอย่างพระเจ้าอโศก คือ คิดที่จะใช้มันเป็นเครื่องมือของธรรมในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์สุข

ไม่ใช่หมายความว่า ทรัพย์และอำนาจเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เลยไม่เอาใจใส่ ไม่บริหาร ไม่ใช่อย่างนั้น เราต้องรู้จักเอามันมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและบำเพ็ญประโยชน์สุข อันนี้ถือว่า เป็นวิธีปฏิบัติอย่างถูกต้องของชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์

แต่ถ้าไม่อยากจะเกี่ยวข้องกับทรัพย์และอำนาจ ก็ออกบวชไปเลย จะได้ไปทำหน้าที่ทางธรรมอีกแบบหนึ่ง คือ นำธรรมที่เป็นตัวนามธรรม ได้แก่สติปัญญา ไปแจกจ่ายแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมของเขา

ฉะนั้น จึงมี คติ ๒ อย่าง คือ

- ๐ ถ้าอยู่เป็นคฤหัสถ์ ก็ใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือของธรรม ในการสร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุข *หรือ*
- ๐ ถ้าเบื่อหน่ายไม่อยากจะเกี่ยวข้องกับทรัพย์และอำนาจ ก็ออกบวชไปเผยแผ่ธรรม ให้เป็นเครื่องเจริญบุญกุศลแก่ประชาชน

ถ้ามีฉะนั้น จะกลายเป็นคนครึ่งๆ กลางๆ มีทรัพย์มีอำนาจ แล้วบอกว่าเบื่อหน่าย ไม่เอาเรื่องเอาราว จะทำอะไรก็ไม่ทำ ไม่รับผิดชอบ กลายเป็นผู้ตกอยู่ในความประมาท

ทรัพย์และอำนาจนั้น เมื่อไม่ได้รับการบริหาร ไม่มีคนรับผิดชอบ ก็เสียหายหมด ไม่เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม และชีวิตของคนผู้นั้นเองก็ไม่ได้เจริญงอกงามอะไรขึ้นมา

เรื่องพระเจ้าอโศก อย่างน้อยก็ให้คติแก่เรา ที่จะรู้จักมองความหมายของทรัพย์และอำนาจให้ถูกต้อง และปฏิบัติต่อมันให้ถูกทาง โดยใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขให้ได้มากมายใหญ่กว้าง อย่างที่ว่ามานี้

“สันโดษ” ต้องรับใช้ “ไม่สันโดษ”

ถ้ามีคนมาถามว่า พระพุทธเจ้าสอนให้สันโดษใช่ไหม? ใครตอบว่า “ใช่” ก็ต้องว่าตอบผิด ถ้าให้คะแนน ตรวจอย่างเคร่ง ก็คือศูนย์ หรือกรณที่สุด ก็ให้ ๕๐%

ทำไมเป็นอย่างนั้น นี่แหละที่ต้องให้รอบคอบ ขอบอกสั้นๆ ว่า ต้องแยกแยะออกไปให้ชัดว่า พระพุทธเจ้าสอนให้สันโดษในเรื่องไหน หรือให้ไม่สันโดษในเรื่องไหน ไม่ใช่ตอบโผงผางลงไปแฉ่เดียว เลยผิด!

แล้วจะตอบอย่างไร จึงจะถูก ก็แยกแยะออกไปสิว่า

- พระพุทธเจ้าสอน ให้สันโดษในสิ่งเสพ หรือในวัตถุบำเรอความสุข
- แต่ พระพุทธเจ้าสอน ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม หรือพูดให้คนยุคนี้เข้าใจง่ายขึ้นว่า ให้ไม่สันโดษในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม

เพื่อรวบรัด ก็ยกคำตรัสของพระพุทธเจ้ามาให้ดูกันเลย

เอาข้อหลัง คือ “ไม่สันโดษในกุศลธรรม” ก่อน

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ที่พระองค์ตรัสรู้^{นี้}

ภิกษุทั้งหลาย เรารู้เข้าถึงคุณของธรรม ๒ ประการ คือ^{*}

๑. ความเป็นผู้ไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย
๒. ความเป็นผู้ไม่ระย่อในการบำเพ็ญเพียร

*

เรียกว่า *อุปัฏฐกาธรรม* แปลว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้ารู้เข้าถึงคุณ ธรรม ๒ ข้อชุดนี้ เป็นหลักทั้งในพระสูตรและอภิธรรม, ในพระอภิธรรม มีในมกติกา ชุด ๒ (อง.ทฎ.๒๐/๒๕๑; อภ.ส.๓๔/๑๕)

หมายความว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพราะไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม)

ต้องเน้นว่า ในสิ่งที่ตั้งงาม ในการสร้างสรรคฺ์สิ่งที่ตั้งงามเป็นประโยชน์แล้ว ท่านไม่ยอมให้สันโดษเป็นอันขาด ถ้าเป็นกุศลธรรมแล้ว พระพุทธเจ้าไม่เคยให้สันโดษเลย (ถ้าสันโดษในกุศลธรรม ก็คือประมาทนั่นเอง)

เป็นอันว่า หลักความไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม) นั้น ชัดเจนแล้ว

ที่นี้ก็มาดู “สันโดษ” บ้าง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ (ตรัสแก่พระภิกษุ) ในหลักที่เรียกว่า *อริยวงศ์* ๔ (เช่น อภ.จตุกก.๒๑/๒๘/๓๕) ว่า

๑. ภิกษุสันโดษในจีวร ตามมีตามได้
๒. ภิกษุสันโดษในบิณฑบาต ตามมีตามได้
๓. ภิกษุสันโดษในเสนาสนะ ตามมีตามได้
๔. ภิกษุเป็นผู้ยินดีในปหานะและภาวนา

(ข้อ ๔ หมายความว่า พอใจ ใส่ใจ เพียรพยายาม ใน *ปหานะ* คือการละอกุศล และใน *ภาวนา* คือการเจริญกุศล เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลु)

จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุสันโดษในวัตถุสิ่งเสพบริโภค (จีวร-เครื่องนุ่งห่ม บิณฑบาต-อาหาร เสนาสนะ-ที่อยู่อาศัย)

สันโดษมา ๓ ข้อ พอถึงข้อที่ ๔ เปลี่ยนเป็นว่า ให้เอาใจใส่เพียรพยายามละอกุศล และเจริญกุศล เพื่อจุดหมายคือจะได้บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ

ข้อที่ ๔ นี้ ก็คือข้อที่ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น หลัก *อริยวงศ์* ๔ นี้ จึงบอกอะไรๆ หลายอย่าง
ความไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม) เป็นหลักใหญ่อยู่ในชั้น
ปฏิบัติการณ์ที่จะให้บรรลุจุดหมาย

ความสันโดษ (ในสิ่งเสพ) เป็นข้อปฏิบัติขั้นบุพภาคของ
ความไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม) นั้น

หมายความว่า ความสันโดษในวัตถุ ในของกินของใช้ สิ่งเสพ
บริโภค เป็นการเตรียมชีวิตความเป็นอยู่ให้เอื้อ ให้พร้อมที่จะ
เดินหน้าก้าวไปกับความไม่สันโดษในกุศลธรรม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ความสันโดษในวัตถุ เป็นธรรมย่อย ที่มา
สนองงาน มารองรับ หรือมารับใช้ความไม่สันโดษในกุศลธรรม

ถามว่า สันโดษใน ๓ ข้อแรก สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำในข้อ ๔
อย่างไร หรือถามสั้นๆ ว่าทำไมจึงสันโดษ

ก็ตอบว่า เพราะว่า สันโดษเป็นตัวออมหรือช่วยสงวนเวลา-
แรงงาน-ความคิดไว้

ถ้าภิกษุไม่สันโดษในจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คือไม่สันโดษ
ในวัตถุเสพ มัวยุ่งกับการหาอาหารอร่อยๆ ฉันท มัววุ่นวายอยู่กับการ
หาสิ่งของเครื่องใช้ฟุ่มเฟือย มัวหมกมุ่นกับวัตถุบำเรอความสุข

๑. เวลาทั้งหมดไป กับการหาการเสพสิ่งเหล่านี้
๒. แรงงานทั้งหมดไป เพราะมัววุ่นวายกับเรื่องเหล่านี้
๓. ความคิดทั้งหมดไป กับการครุ่นคิดหาทางให้ได้สิ่งเหล่านี้
มาเสพ

เลยไม่เป็นอันได้เพียรพยายามเจริญศึกษาทำหน้าที่

แต่เมื่อภิกษุสันโดษในปัจจุบัน ๔ เวลาที่เหลืออยู่ แรงงานก็เหลืออยู่ ความคิดก็เหลืออยู่ ก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้น มาระดมทำกิจหน้าที่ของตน

ดังนั้น ทั้งสันโดษ และไม่สันโดษ จึงมาออกผลที่ความเพียร นอกจากนั้นยังใจสงบ สบาย ไม่ห่วง ไม่พะวัคพะวง ในเรื่องวัตถุ หันไปมุ่งหน้าทำกิจหน้าที่ และสร้างสรรค์ความดีต่างๆ ได้อย่างแน่วแน่เต็มที่ โดยมีความสุขด้วย

ตอนนี้ สันโดษก็มีผลครบตลอดตามวัตถุประสงค์

คุณศัพท์ก็เช่นกัน ถ้าญาติโยมไปมัววุ่นวายอยู่กับการแสวงสิ่งเสพบำรุงบำเรอหาความสุขส่วนตัว ก็จะหมดเวลา หมดความเร็วแรง หมดความคิดไปกับเรื่องเหล่านั้น จนไม่เป็นอันปฏิบัติหน้าที่หรือทำงานสร้างสรรค์ หน้าที่งานการสร้างสรรค์ที่พึงทำ ก็ไม่เป็นอันทำ อย่างน้อยก็ย่อหย่อน

แถมล่อแหลมต่อการที่จะทำการแสวงหาโดยทุจริตอีกด้วย

การทำความคิด ทำประโยชน์สูงส่ง จนแม้กระทั่งบรรลุโพธิญาณ เป็นไปไม่ได้ ถ้ามัวสันโดษในกุศลธรรม โดยไม่สันโดษในวัตถุเสพ

“เรียบง่าย” ต้องไม่ใช่ “มักง่าย”

เมื่อพูดถึงหลักธรรมสำคัญชื่อว่า “ไม่สันโดษในกุศลธรรม” หลายคนไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย

ก็ต้องยั่วว่า ขอให้จำหลักนี้ให้แม่น และเอาไปใช้ในชีวิตจริงด้วย

ไม่แต่ความไม่สันโดษในกุศลธรรม เท่านั้น แม้แต่ความสันโดษ หลายคนก็ไม่ได้สังเกตว่า ท่านจำกัดไว้ให้สันโดษในวัตถุ หรือสิ่งเสพบริโภค

ไม่ใช่สันโดษไปเรื่อยๆ หรือสันโดษลอยๆ ไม่ว่าจะอะไรก็สันโดษไปหมด

ลึกลงไปอีก แม้แต่ในเรื่องวัตถุ ก็ไม่เคยถามว่า เราควรจะสันโดษเพื่ออะไร หรือว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงสอนให้สันโดษ

ได้แต่นึกไปเอง หรือพูดตามๆ กันไปว่า คนสันโดษเป็นอยู่ง่าย พอใจตามที่มี ไม่ทะเยอทะยาน จึงเป็นคนมีความสุข นี่คือสันโดษแล้วจะได้มีความสุข หรือสันโดษเพื่อมีความสุข

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างที่เตือนว่า เราควรศึกษาธรรมหรืออะไรๆ กันให้ชัดสักหน่อย ไม่ควรทีกทักว่า ที่เรานึกว่ารู้นี้ คือใช่ละ

เราบอกว่า เป็นอยู่เรียบง่าย พอใจแค่ที่มี สันโดษในวัตถุนี้ ดีนะ แต่ที่แท้นั้น ต้องระวัง เช่น ความเป็นอยู่ง่าย ถ้าไร้จุดหมายที่ดีงาม (พูดภาษาพระว่า ไม่เป็นเครื่องเจริญกุศล) ไม่มากับความเพียร ถึงจะมีความสุขดี แต่อาจจะเสื่อมอย่างเดียวกันได้

พูดง่าย ๆ ว่า อาจจะมี “สุข แต่เสียม”

อยู่เรียบง่าย แต่เรียบง่ายไม่เป็น บอกว่าฉันเป็นอยู่ง่าย อยู่
อย่างไรก็ได้ เอาอย่างไรก็ได้ *ง่ายไปง่ายมา กลายเป็นมักง่าย*

ต่อไป ถึงสภปรกอย่างไรก็อยู่ได้ ไม่มีระเบียบบรู้งริงอย่างไรก็
อยู่ได้ ใครจะเป็นจะตายอย่างไร ก็อยู่กันไป อย่างไรก็ได้ทั้งนั้น

นี่แหละ อยู่ง่าย กลายเป็นมักง่าย เรียบง่าย กลายเป็น
อย่างไรก็ได้ มันจะเป็นโทษร้าย ต้องระวัง

พอมักง่ายแล้ว ทีนี้ อะไรที่ควรจะทำ ก็ไม่ทำ อะไรที่ควรจะทำ
แก้ไข ก็ไม่แก้ไข ไม่กระตือรือร้นชวนขวยทั้งนั้น

การที่ท่านให้เป็นอยู่ง่าย มีความสันโดษเพื่ออะไร ก็เพื่อจะ
ได้ไม่ต้องมัววุ่นวายสาละวอนกับวัตถุอันเกินความเป็นปัจเจก

แล้วจะได้เป็นตัวเอื้อ เกื้อหนุน ให้โอกาสแก่การเพียร
พยายามที่จะก้าวไปให้ถึงจุดหมายอันประเสริฐที่มุ่งมั่นอยู่ในใจ

ดังนั้น ความเป็นอยู่ง่าย จึงต้องควบมากับความเพียรมุ่งมั่น
เพื่อจุดหมายที่เป็นกุศล

ถ้าไม่สันโดษ เราจะหาโอกาสเพียรพยายามปฏิบัติการเพื่อ
จุดหมายนั้นได้ยาก เพราะจะมัวยุ่งงุ่นงันหรือวุ่นวายอยู่กับเรื่องอื่น

อย่างคนที่มุ่งหาเสพวัตถุ มัวหาที่กินให้อร่อย หาที่เที่ยวให้
สนุก เป็นต้น ก็ต้องแย่งเวลาเร็วแรงและความคิดของตัวออกไป
จากงานหน้าที่

ถ้าไม่สันโดษอย่างนี้หนักนัก ก็เสียงานเสียการไปเลย หรือไม่
อีกทางหนึ่ง ก็หันไปกอบโกย หาโดยทางทุจริต อย่างที่ว่าแล้ว

ความสันโดษเป็นอยู่ง่ายที่ถูกต้อง ก็คือการออมเวลา-
เร็วแรง-ความคิดเอาไว้ ทำตัวให้พร้อมที่จะมุ่งหน้าเพียรปฏิบัติกิจ
ทำการได้เต็มที่ เพื่อก้าวไปให้ถึงจุดหมายอันประเสริฐที่ต้องการ

ความสันโดษเป็นอยู่ง่าย จึงมากับการทำความเพียรอย่างยิ่ง
ถ้าไม่มีตัวประกอบนี้มาประกบ ความง่ายก็จะมากับความขี้เกียจ

หลายคนบอกว่า สันโดษจะได้มีความสุข ถ้าอย่างนั้นอันตรายนี่
แหละจะนำไปสู่ความมั่งง่าย

พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสว่า สันโดษเพื่อความสุข แต่สันโดษ
แล้วเป็นสุข อันนั้นถูกต้อง

ความสุขของคนเราอยู่ที่ความพอใจ สันโดษเป็นความพอใจ
เมื่อพอใจมันก็สุข

ในแง่นี้ ความสันโดษก็ทำให้เป็นสุข แต่มันไม่ใช่วัตถุประสงค์
หมายความว่า สันโดษทำให้เป็นสุข แต่ไม่ใช่สันโดษเพื่อความสุข

ถ้า **สันโดษ** โดดเดี่ยว เพื่อความสุข สันโดษคือพอใจ ฉันทุสุข
สบาย แล้วจบ เลยไม่ทำอะไร ก็เข้ากับดักที่ว่า **ขี้เกียจ**

เพราะฉะนั้น **สันโดษ** ทำให้คนขี้เกียจได้ ถ้าไม่มาประสานส่ง
ต่อกับธรรมที่เป็นคู่กันหรือเป็นตัวรับช่วง

พระพุทธเจ้าตรัสสันโดษที่ไหน จะตรัสความเพียรไว้ที่นั่น
(เหมือนกับตรัสศรัทธาไว้ที่ไหน ก็จะตรัสปัญญาไว้ที่นั่น)

สันโดษ จึงมาคู่กับ **ความเพียร** คือความเพียรในการทำกิจ
หน้าที่ของตน (พูดให้ครอบคลุมว่า เพียรในการเจริญกุศล)

ถ้าอธิบายให้ลึกลงไปหน่อย ก็บอกว่า นี่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมต่างๆ

ข้อธรรมทั้งหลายนั้น เราจะมองโดดเดี่ยวจากกันไม่ได้ บางทีเราจะบอกว่า ธรรมข้อนั้นดีหรือร้ายแทนที่ไม่ได้ ต้องดูก่อนว่ามันไปสัมพันธ์ประกอบกันกับธรรมอื่นตัวไหน คือต้องดูตัวประกอบ หรือตัวร่วมที่อยู่กับมันด้วย

ลงท้ายว่า สันโดษเพื่อให้พร้อมที่จะเพียร และเมื่อเพียรทำการไปโดยมีสันโดษ ก็จะมีความสุขในการทำการนั้นด้วย

ถ้าอย่างนี้ เรียบง่าย ก็ไม่มีทางกลายเป็นมั่งง่าย

อนิจจัง! ปลงได้ แต่ระวังจะกลายเป็นประมาท

คนไทยชอบเอา อนิจจัง มาใช้ปลง เพื่อให้ใจผ่อนคลาย คลายโศก หรือหายทุกข์ เรียกกันว่า “ปลงอนิจจัง”

อะไรแตกหัก สูญสลาย พลัดพรากจากไป ก็ว่า “อนิจจัง!” แล้วปล่อยวางได้ ผ่านไป

การใช้อนิจจังอย่างนั้น เป็นเรื่องของการรู้เท่าทันความจริง ที่ทำให้สละละลดความยึดติดถือมั่นลงไปได้ จึงผ่อนคลายบรรเทาทุกข์โศก

การรู้เท่าทันและความสบายใจหายทุกข์ได้นั้น ดีแน่ แต่ก็ต้องระวังไว้อย่างยิ่งที่เดี๋ยวนั้น ถ้าสบายใจแล้วก็ปล่อยอะไรๆ ไปเรื่อยๆ สิ่งที่ต้องแก้ไขจัดทำ ก็ไม่กระตือรือร้นชวนขวย

ถ้าอย่างนี้ ก็จะกลายเป็นการปฏิบัติผิดธรรมชาติอันใหญ่ ที่เป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง

ถ้าบอกว่าปฏิบัติธรรม ก็เป็นการปฏิบัติครึ่งๆ กลางๆ และไม่เกิดจากความเข้าใจจริงด้วย ได้แค่ถือหรือทำตามๆ กันมา น่าจะได้ไม่คุ้มเสีย

บ้านเมืองจะล่มจมพังพินาศ ก็บอกว่า อนิจจัง! เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เจริญแล้วก็เสื่อม เสื่อมแล้วก็เจริญ เป็นธรรมดา

ว่าอย่างนี้ คือ “ปลง” แล้วไม่ยึดติดถือมั่น หายเครียด ก็ดีเหมือนกัน ใจสบาย แล้วก็ไม่ต้องคิด ไม่ต้องทำอะไร เรียกว่า “ปล่อยวาง”

“ปลง” และ “ปล่อยวาง” อย่างนี้ ทำท่าว่ามีหลัก ก็คือหลัก
รู้เท่าทันธรรมดาแล้วไม่ยึดติดถือมั่นนั่นแหละ

แต่อีกด้านหนึ่ง ไม่ได้มองว่าผิดหลักใหญ่ที่ถือว่าสำคัญยิ่ง
คืออะไร

ลองดูพุทธพจน์ต่อไปนี้

สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา, เขอ
ทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม

ตอนที่ ๑ ตรัสถึงความเป็นอนิจจัง คือบอกแจ้งความจริง
ของธรรมดาที่ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ในที่สุดก็ต้องดับสิ้น

ตอนที่ ๒ ทรงเตือนให้ไม่ประมาท คือทรงสอนแนะนำการ
ปฏิบัติของเราว่า ให้บำเพ็ญความไม่ประมาท

ที่ตรัสว่า “จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” ก็คือให้มีความไม่
ประมาทอย่างพร้อมบริบูรณ์ หรือเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่าง
เต็มที่

พุทธพจน์ทั้งสองตอนนั้นโยงกัน คือ เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็น
อนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ เราจะมัวนิ่งนอนใจทำเฉยอยู่ไม่ได้ จึงต้องไม่
ประมาท

พุทธพจน์นี้เป็น *ปัจฉิมวาจา* คือพระดำรัสสุดท้าย เหมือนเป็น
คำฝากฝังสิ่งเสีย ชาวพุทธจะต้องถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ต้อง
ปฏิบัติให้ได้ และให้เข้มข้นแข็งขันจริงจัง

เพราะฉะนั้น เห็นอนิจจัง ปลงได้ แต่ต้องไม่ประมาทด้วย

จะลุดหมาย เมื่อปล่อยวางได้ โดยไม่ปล่อยปะละเลย

เรื่องอนิจจัง ได้พูดไปแล้ว แต่เพียงบอกให้รู้ในภาคปฏิบัติว่า ต้องทำให้ครบหลัก คือต้องให้ถึงความไม่ประมาท

ทีนี้ ในแง่ความรู้เข้าใจเหตุผล เราก็ควรศึกษาให้ชัดด้วย ก็เลยยกพุทธพจน์ที่เป็นหลัก มาดูกันอีกที พระองค์ตรัสว่า
สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา, เขอ
ทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม

มาวิเคราะห์กันหน่อยว่า คนไทยเราถือหลักอนิจจัง ทำไม่
ปลงแล้ว จึงปล่อยเรื่อยเปื่อย ทั้งที่มีพุทธพจน์สำคัญที่สุดตรัสไว้ว่า
ปลงอนิจจังเพื่อให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

วิเคราะห์แล้ว ก็จับได้โดยสรุปว่า

เราบอกว่า เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจังตามธรรมดาของมัน
เราจะทำอะไรได้ ก็ต้องปล่อยวาง ปล่อยมันไป

แต่ท่านสอนว่า เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจังตามธรรมดาของ
มัน มีอะไรที่ควรทำ เราจะต้องเร่งรัดจัดการ จะรีรอปล่อยเรื่อย
เปื่อยไปไม่ได้

ของเรา โยงอนิจจัง กับความรู้เท่าทันธรรมดา แล้วปล่อยวาง
แต่ของท่าน โยงอนิจจัง กับความรู้เท่าทันธรรมดา แล้วไม่
ประมาท

แล้วจะเอาอย่างไร เราปฏิบัติผิดใช่ไหม?

ถ้าตอบแบบปลอบใจ ก็ว่า ไม่ถึงกับผิด แต่ไม่พอ
(ไม่ผิดเต็มที่ ยังถูกน้อยไป จึงต้องแก้ไขปรับปรุง)

เราถูกไม่เต็มที่ตรงไหน จะรู้ได้อย่างไร ควรจะมองกันให้
ชัดเจน

เขาแค่ “ธรรมดา” ที่เราเข้าใจ ก็ไม่ตรงกับที่ท่านสอนไว้

“ธรรมดา” แบบของเรา คือ สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง
เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป จะเป็นอย่างไรก็เป็นของมันเอง เราจะทำ
อย่างไรได้ ก็ต้องปล่อยมันไป

(นี่หมิ่นเหม่ จะเข้าลัทธิเหตุวาท ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ)

แต่ “ธรรมดา” แบบของท่าน คือ สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ไม่
เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่เหตุปัจจัยของมัน
เราจะปล่อยเรื่อยเปื่อยไม่ได้ ต้องรู้เท่าทันและจัดการที่เหตุปัจจัย

พอจับจุดนี้ได้ ก็มองเห็นปมปัญหา รู้ว่าทำไม และเห็นทางแก้ไข

ของเรา เมื่อเป็นอนิจจังตามธรรมดาของมัน มันจะต้องเป็น
ของมันอย่างนั้น เราทำอะไรไม่ได้ เราก็ปล่อยวาง แล้วก็ไม่ต้องทำ
อะไร (กลายเป็นปล่อยปละละเลย)

แต่ของท่าน เมื่อเป็นอนิจจังตามธรรมดาของมัน มันจะต้อง
เป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัยของมัน เราจะให้เป็นอย่างไรที่เราไป
อยากไปยึดไม่ได้ ใจเราก็ปล่อยวาง แล้วก็ไปศึกษาไปทำที่เหตุ
ปัจจัย (ไม่ปล่อยปละละเลย)

นี่ก็คือ ของเรา ปล่อยวาง แล้วก็ปล่อยปละละเลย

ส่วนของท่าน ปล่อยวาง แต่ไม่ปล่อยปละละเลย

“ปล่อยวาง” คือ มีปัญญารู้เท่าทันความจริง จึงมีใจเป็นอิสระ ไม่เอาอะไรมาผูกมัดมัดตัวคั่งค้างบีบคั้นใจที่จะให้มันเป็นไปตามที่อยากที่ยึด

แต่ “ปล่อยปละละเลย” คือ ตกอยู่ในความประมาท

เราปฏิบัติไม่พอ คือ ปลงอนิจจัง ปล่อยวาง แล้วหยุด จบแค่นั้น พอหยุด ก็กลายเป็นปล่อยปละละเลย จึงพลาด ไปตกหลุมความประมาท (ปล่อยปละละเลย ก็คือประมาท) เรื่องก็แค่นี้เอง

เมื่อรู้ตัวว่าปฏิบัติไม่พอ ทำไม่เต็มตามหลัก ก็แก้ไขปรับปรุงตัวใหม่

ถึงตอนนี้ก็สรุปลงท้ายได้แล้วว่า การเห็นความจริงแห่งอนิจจัง เร่งเร้าเราให้**ไม่ประมาท** โดยมีแง่ด้านการพิจารณาและปฏิบัติ ดังนี้

ก) เพราะทุกสิ่ง ทั้งในตัว และรอบตัวเรา ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปต่างๆ อาจเกิดขึ้นโดยไม่ทันคาดหมาย จึงไม่ควรนิ่งนอนใจ มีอะไรควรทำ ก็ใส่ใจเร่งจัดทำให้เสร็จหรือเตรียมไว้ ไม่ผัดเพี้ยน ไม่รีรอ

ข) เพราะสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ทุกขณะ ไม่รอใคร เวลาผ่านไปๆ แม้กระทั่งมหาบุรุษ และอารยธรรม ยิ่งใหญ่ รุ่งแล้วก็ร่วงลับดับหาย ชีวิตเราก็สั้นลงๆ เวลาที่เหลือน้อยลงๆ ควรเร่งทำชีวิตนี้ให้ดีมีคุณค่าพัฒนาบุคคลใช้เวลาทำประโยชน์ให้มากที่สุด ถ้ามีวาทะหรือเรื่องหรือทำชั่วอะไรอยู่ ก็ควรชุกใจได้คิด แล้วหยุดละเลิกเสีย และตื่นตัวขึ้นมารีบขวนขวายทำสิ่งที่ควรทำ

- ค) เพราะคนที่รัก ที่เคารพ คนใน คนใกล้ คนร่วมองค์กรหรือ ชุมชน ไม่นานนัก ก็จะจากจะพรากกันไป ควรสามัคคีทำดีต่อกันไว้ ความดีงาม ความเชื่ออาทร การดูแลปฏิบัติ การบูชา คุณอะไรที่ควรทำต่อท่าน หรือต่อกัน ควรทำเลยทีเดียว ไม่รอช้า อย่าให้ต้องเสียใจหรือเสียตายภายหลังว่าเราไม่น่าจะเข้าไป
- ง) เพราะสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่เป็นไปตามใจของเรา มันไม่ขึ้นต่อความอยากความยึดถือของเรา จึงไม่ควรเอาใจอยากใจยึดของเราเข้าไปกำหนดบังคับสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปไม่ได้ไร้เหตุผล มีแต่จะทำให้จิตใจของตนถูกบีบคั้นกระแทกกระแทกทวิทุกข์ แต่ควรหันไปทำการด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจเหตุปัจจัย โดยมีใจคงอยู่ปกติเป็นอิสระ (นี่คือปล่อยวาง ที่ถูกต้อง)
- จ) เพราะสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป และมีใช่เปลี่ยนแปลงอย่างเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของมัน เราจึงต้องศึกษาให้รู้เข้าใจ แล้วป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม และส่งเสริมสร้างสรรค์เหตุปัจจัยแห่งความเจริญ เพื่อจะได้ไม่เสื่อม แต่ให้เจริญและเจริญยิ่งขึ้นไป

พูดให้สั้นว่า เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เราจึงต้องไม่ประมาทที่จะใช้ปัญญาจัดการกับเหตุปัจจัย โดยมีจิตใจเป็นอิสระ (= เขาประโยชน์จากอนิจจังได้)

พูดอีกอย่างว่า มีปัญญารู้เท่าทันอนิจจัง **ทำจิต** เป็นอิสระได้ และด้วยปัญญารู้ทั่วถึงเหตุปัจจัย ก็ **ทำกิจ** ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท

ระวัง! ยึดมั่น ในความไม่ยึดมั่น

บางคนไปฟังพระเทศน์ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะไปยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ถ้าไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันเปลี่ยนแปลงไป เราก็จะเกิดความทุกข์บีบคั้นจิตใจ ฟังแล้วก็ชอบใจ เห็นว่าเป็นความจริงอย่างนั้น และคิดว่าจะต้องเอาไปปฏิบัติ

บอกว่า ต่อไปนี้เราจะไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรแล้ว

กลับไปบ้านก็ไม่เอาเรื่องเอาราวอะไรทั้งนั้น บอกว่า ฉันไม่ยึดมั่นถือมั่น ไปๆ มาๆ ก็ทำนองว่า ลูกก็ไม่ใช่ของเรา ภรรยาก็ไม่ใช่ของเรา เงินทอง บ้านช่อง ก็ไม่ใช่ของเรา ฯลฯ

บอกว่าไม่ยึดมั่น แต่เจอความยึดมั่นอย่างหนักเข้าไปแล้ว โดยไม่รู้ตัว นี่ก็คือ “ความยึดมั่น ในความไม่ยึดมั่น” เพราะว่า ความไม่ยึดมั่นที่เขาอ้างนั้น เกิดจากสัญญา (ข้อที่กำหนดหมายจำไว้) ซึ่งรับเอามาถือตาม แล้วก็ยึดมั่นว่าฉันจะไม่ยึดมั่น เท่านั้นเอง

คนที่เอาความไม่ยึดมั่นขึ้นมายึดไว้ แล้วไม่ทำอะไร ไม่เอาอะไร แล้วก็บอกว่าฉันไม่ยึดมั่นนั้น เขาไม่รู้ตัวว่าเขาทำไปตามความไม่ยึดมั่นที่เขายึดไว้ คือเป็นเพียงความยึดมั่นในการยึดถือความไม่ยึดมั่นนั้น เป็นความยึดมั่นซ้อนเข้าไปอีก แถมยังตกลงไปในความประมาทอีกด้วย

ความไม่ยึดมั่นที่แท้จริง เป็นไปเองด้วยปัญญา ไม่ต้องเอาความไม่ยึดมั่นขึ้นมายึดไว้

ถ้า ‘ไม่ยึดมั่น’ เป็นอย่างว่าเมื่อไหร่ ก็เจอพวกไม่ยึดมั่นแปลกๆ อีกเยอะ

อีกรายหนึ่งบอกว่า หลวงพ่อของเขามีคนอุปฐากมากมาย มีหญิงสาวคอยดูแลรดน้ำให้ด้วย ท่านเป็นพระอรหิยะ ท่านหมดกิเลสแล้ว ท่านจะทำอะไรก็ได้ เพราะท่านไม่ยึดมั่นถือมั่น

ญาติโยมหลายท่านฟังแล้วว่า น่าจะจริงนะ เพราะพระอรหันต์ท่านไม่ยึดมั่นถือมั่น จะไปเอาอะไรกับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งไม่จริงแท้แน่นอน เป็นของสมมติ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ที่นี้อีกพวกหนึ่งก็บอกว่า อะไรๆ ก็เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน คนก็เป็นเพียงขันธ์ ๕ มาประกอบกันเข้า ไม่มีอะไรจะพึงยึดถือ ไม่มีนาย ก. ไม่มีนาง ข. เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะฆ่าจะฟันใครก็ไม่บาป

กรณีเหล่านี้ เป็นตัวอย่างของการที่ผู้มีกิเลสยกเอาสภาวะธรรมขึ้นมาเป็นข้ออ้าง สำหรับการกระทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นของตน

อย่างในกรณีหลังนี้ ถ้าไม่มีความยึดมั่นในคนที่จะถูกฆ่า ถ้าไม่มีเจตนายึดมั่นที่เจาะจงมุ่งร้ายต่อเป้าของการกระทำ จะมีการยกศีลตราวุธขึ้นฟันแทงพุ่งเข้าใส่ได้อย่างไร อันนี้เป็นการกระทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นอย่างรุนแรงเลยทีเดียว

ความไม่ยึดมั่นที่แท้จริง เกิดจากปัญญาที่รู้ความจริง อย่างพระอรหันต์ที่ท่านไม่ยึดมั่นนั้น ท่านมีจิตใจเป็นอิสระ แต่ในการดำเนินชีวิตทั่วไป ที่เรียกว่าอยู่ในโลกอยู่ในสังคม ท่านว่าไปตามความจริงของสมมติ และปฏิบัติไปตามเหตุตามผล

สำหรับปุถุชน ความไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นได้แค่เครื่องฝึกตนเท่านั้น เพราะความไม่ยึดมั่นของปุถุชนที่เอามาปฏิบัตินั้น ไม่ใช่ความไม่ยึดมั่นที่แท้จริง

มันเป็นเพียงความไม่ยึดมั่นที่รับมาด้วยสัญญา ไม่ใช่เกิดจากปัญญา คือเอาความจำหมายในความไม่ยึดมั่นนี้มาจับยึดเข้าไว้อีกทีหนึ่ง จึงเป็นความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น

ถ้าเป็นปุถุชน ก็ทำได้แค่นี้ หรือแค่นี้

ดังนั้น สำหรับคนทั่วไป ถ้าจะไม่ยึดมั่น จึงต้องระวัง ถ้าจะให้ค่อนข้างปลอดภัย ก็ตระหนักใจว่า “เราฝึกตนในความไม่ยึดมั่น”

ถ้าไม่ยึดมั่นแท้ จะแน่วแน่ในการสร้างสรรค์

ในสังคมไทยยุคใกล้ๆ นี้ คนเฝ้าคำว่า “ไม่ยึดมั่นถือมั่น” มาใช้กันบ่อย

ที่จริง ความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ เป็นเรื่องที่เราควรศึกษาให้ดี อย่าได้ดูเบา

ความไม่ยึดมั่นที่แท้นั้น เกิดจากปัญญาที่รู้ความจริงแล้ว ใจไม่ติด จิตเป็นอิสระ แล้วก็ปฏิบัติไปตามเหตุผลอย่างจริงจัง ตามหน้าที่หรือตามกติกาที่ได้ตกลงกันไว้ เพื่อความดีงามบางอย่าง มีอะไรเป็นไป ใจก็ไม่ตกเป็นทาส ไม่ถูกครอบงำ จุดสำคัญอยู่ตรงนี้

ส่วนการปฏิบัติในทางรูปธรรมก็ว่าไปตามแบบแผนกติกาที่ตกลงไว้ ถ้ามันชอบธรรม สมเหตุสมผล

ถ้ารู้จักมองวินัยของพระ จะเข้าใจเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นได้ชัด

ตัวอย่างว่า วินัยกำหนดให้พระภิกษุรูปหนึ่งๆ มีจีวรเป็นสมบัติประจำตัวได้ชุดเดียว ดูจะเป็นการไม่ให้ความสำคัญแก่วัตถุเสื้อผ้า จึงไม่ให้มีมาก เข้าแนวว่าจะให้ไม่ยึดมั่นถือมั่น

หมายความว่า ให้ไม่ยึดติด เช่น ไม่เห็นแก่ลาภ ไม่โลภ ไม่หมายมั่นในการที่จะต้องได้จีวรอย่างนั้นอย่างนั้น ที่จะเอาแต่ใจ หรือจะมีของในครอบครองให้มาก เพราะฉะนั้นจึงมีไว้เพียงปริมาณจำกัด เพียงเท่าที่พอแก่การใช้ประโยชน์ที่แท้จริง

แต่ที่นี้ มองอีกชั้นหนึ่ง สิ่งของอย่างไหนที่ตกลง (สมมติ) ว่าเป็นของท่านแล้ว พระต้องมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่

พระจะบอกว่า เรื่องจิวรนี้ไม่สำคัญ ฉันไม่ยึดมั่นถือมั่น มันไม่ใช่ของของเราจริง เราเกิดมา มันก็ไม่ได้ติดมาด้วย ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ แล้วก็ไม่ว่าใจใส่ ปล่อยสกปรก ไม่ซั๊ก หรือว่าปล่อยให้ขาดเป็นรู ไม่ปะชุน

พระจะปล่อยปละละเลยอย่างนั้นไม่ได้ วินัยกำหนดว่า ภิกษุปล่อยให้จิวรขาด ไม่ปะชุน ถ้าเป็นรูเท่าหลังเล็บนิ้วก้อย ก็มีความผิด เป็นอาบัติ

เอาละซี จิวรผืนเดียว ต้องรักษาอย่างดีขนาดนี้ ปล่อยให้ขาดนิดเดียว ไม่ปะ ก็โดนปรับความผิดแล้ว

ยิ่งกว่านั้น ภิกษุมีจิวรชุดเดียวนี้ ต้องรักษาให้ดีด้วย ถ้าอยู่ปราศจากจิวรชุดนั้นแม้แต่คืนเดียว ก็เป็นอาบัติ

ญาติโยมไม่เข้าใจหลักการ ก็จะพูดว่า เรื่องจิวรแค่นี้ พระทำไมยึดมั่นถือมั่นกันนัก สำคัญอะไรนักหนา - นี่ตีให้แตก

วินัย เป็นการสร้างแบบแผนตัวอย่างของการมีชีวิตที่ดีงาม และเป็นเครื่องฝึกคนด้วยแบบแผนนั้น เป็นระบบแห่งวิถีชีวิตของการฝึกตน เพราะฉะนั้น เราจะศึกษาได้ว่า ทำไม ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักความไม่ยึดมั่น แต่วินัยของพระกลับให้เอาจริงเอาจัง กับสิ่งต่างๆ อย่างยิ่ง

นี่แหละ **วินัย** เป็นตัวแสดงให้เห็นชัดว่า ในระบบการฝึกมนุษย์ที่แท้ จนถึงชีวิตที่ดีจริงนั้น ความไม่ยึดมั่นที่ถูกต้องเป็นอย่างนี้

นอกจากนั้น วินัยเป็นเรื่องสมมติ เมื่อท่านเอาจริงกับวินัย และวินัยเป็นเรื่องเอาจริง ก็แสดงว่า ต้องเอาจริงกับเรื่องสมมติ - นี่ถูกต้อง

สมมติ คือสิ่งที่มนุษย์ตกลงกัน มี “มติร่วมกัน” โดยกำหนดวางไว้ตามเหตุผล เพื่อวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ตั้งขึ้นมาลอยๆ

ในขั้นสูงสุด ก็เป็นอันว่า พระอรหันต์เป็นผู้ปฏิบัติจริงจังตามสมมติ และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัด

ถ้าคนยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว กฎเกณฑ์กติกาจะขัดผลประโยชน์ของเขา อย่างน้อยการตามใจตัว ความไม่สะดวกสบายที่ ต้องไปทำตามกฎ ความซึ้งเกี่ยว จะมาขัดขวาง ทำให้คนไม่อยากปฏิบัติตามกติกาสังคม

เพราะฉะนั้น คนมีกิเลสจึงปฏิบัติตามกฎ หรือรักษาวินัยได้ยาก

ส่วนพระอรหันต์อยู่ด้วยปัญญาที่ตระหนักรู้ในเหตุผล รู้เข้าใจวัตถุประสงค์ของสมมตินั้น และท่านไม่มีกิเลสที่จะให้ทำเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตน ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเอง ไม่มีเรื่องส่วนตัวที่จะยึดติดกีดกัน ให้ต้องฝืนใจหรือหลบเลี่ยง ท่านพร้อมจะทำในสิ่งที่มีเหตุผลดีงามชอบธรรมทุกอย่าง

ดังนั้น พระอรหันต์จึงเป็นผู้พร้อมที่สุด ที่จะปฏิบัติตามวินัย หรือกฎกติกาที่เป็นสมมติ และเป็นผู้นำในการปฏิบัติตามสมมติที่ ชอบธรรม

ท่านผู้ถึงธรรม บรรลุธรรมแล้ว จึงทำจริง ไม่ทิ้งธุระ ทั้ง
รับผิดชอบ และทำอย่างจริงจัง

ย่ำว่า ความปล่อยวางไม่ยึดมั่น ไม่ใช่การปล่อยทิ้งความ
รับผิดชอบ พระอรหันต์จึงเป็นตัวอย่างในการมีความรับผิดชอบต่อ
สิ่งที่ตนเกี่ยวข้อง รวมทั้งรับผิดชอบต่อทางสังคม

เมื่อมีเหตุการณ์อะไรกระทบกระทั่งอันต่อสงฆ์ ต่อส่วนรวม
พระอรหันต์จึงออกนำในการเรียกประชุม และหาทางจัดการแก้ไข

ความไม่ยึดมั่นที่แท้เกิดจากปัญญา เมื่อเห็นอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา รู้ทันสังขารแล้ว สิ่งทั้งหลายก็ไม่มีอิทธิพลที่จะบีบบังคับ
การจิตใจของเรา เมื่อใจเป็นอิสระ เราก็จะปฏิบัติต่อทุกสิ่งตามเหตุ
ตามผลด้วยปัญญา

หลักการนี้สำคัญมาก ถ้าเรามีทรัพย์ ก็ปฏิบัติต่อทรัพย์ให้
ถูกต้องตามเหตุผล ทรัพย์มีเพื่ออะไร ก็นำไปใช้ให้เกิดผลตาม
วัตถุประสงค์นั้น

ไม่ใช่ไปมัวยึดมั่นถือมั่นให้เป็นเหตุบีบบังคับจิตใจให้มีความ
ทุกข์ แต่ก็ไม่ใช่บอกว่าฉันปล่อยวาง แล้วปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่
ไม่รับผิดชอบ เราต้องใช้มันให้ถูกต้องตามความหมาย ให้สมคุณค่า
ของมัน ให้ทรัพย์เกิดประโยชน์แท้จริง ด้วยความรู้เข้าใจเท่าทัน

นี่ก็ ปล่อยวางได้ แต่ไม่ปล่อยปละละเลย อีกเหมือนกัน

สำหรับคนทั่วไปนั้น ถ้าจะถือหลักความไม่ยึดมั่น ก็เอาแค่
ฝึกทำอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ก็จะได้ทั้งแก่ตนเอง และแก่เพื่อน
มนุษย์เป็นอย่างมาก ทำได้แค่ขั้นพระเจ้าอโศก ก็ได้คะแนนไม่ยึดมั่น
เยอะแล้ว

พระเจ้าอโศก อิกที!

เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้สำคัญ เลยพูดบ่อยๆ

บอกว่า ญาติโยมชาวบ้าน ควรถือเอาพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามคติ “ไม่ยึดติดถือมั่น” นี้

สำหรับชาวบ้าน (ชาวเมือง ยิ่งสำคัญ) เอาหลักไม่ยึดติดถือมั่นนั้น มาใช้กับเรื่องทรัพย์สินและอำนาจ (ผลประโยชน์และความยิ่งใหญ่) ให้ได้ก่อนเถอะ

นี่แหละบททดสอบขั้นต้นที่ชะงัด ถ้าทำได้ ก็ก้าวต่อไป

ตั้งคำถามว่า: จำรวย-ยิ่งใหญ่ แค่เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร?

เอาแนวธรรมมาเรียบเรียง ได้ความเป็นพระราชดำริของพระเจ้าอโศกมหาราชว่า:

ทรัพย์สินนี้เป็นของนอกกาย ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่อยู่ได้อำนาจความปรารถนาของเรา แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เราจะไปยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ และมันก็ไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่แก่นสารของชีวิต มันให้ความสุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตไม่ได้

เราเคยลุ่มหลงแสวงหาทรัพย์สินและอำนาจมาบำรุงบำเรอความสุขสบายและแสดงความยิ่งใหญ่ของตนเอง เดี่ยวเกิด ทั้งทรัพย์สินศอำนาจ และทั้งตัวเรา ก็จะดับสิ้นสูญเปล่าหายไปจากกัน

เพราะฉะนั้น จะปล่อยให้ต้นหาอุปาทานบงการครอบงำเรา มัวเขลายึดติดถือมั่นมันอยู่ทำไม ไม่เอาแล้ว

ต่อไปนี่ ถอนตัวเป็นอิสระออกมา เราจะปฏิบัติการด้วยปัญญา จะใช้ทรัพย์และอำนาจนั้นให้เป็นประโยชน์ตามเหตุผลตามความชอบธรรม

ทรัพย์ที่มีเกินจำเป็นสำหรับชีวิตของเรา จะอาศัยอำนาจเป็นอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนร่วมโลก เป็นเครื่องมือของธรรมที่จะทำความดีงามให้แก่สังคมสืบต่อไป

แล้วพระเจ้าอโศกมหาราชก็ได้ทรงใช้ทรัพย์และอำนาจที่พระองค์มี ในการทำความดี สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นการใหญ่ ตามนโยบาย *ธรรมวิชัย*

ถ้าพระเจ้าอโศกไม่มีทรัพย์ ไม่มีอำนาจ พระเจ้าอโศกก็ทำ ความดีอย่างนั้นไม่สำเร็จ

ถ้าพระเจ้าอโศกมีทรัพย์มีอำนาจ แต่มัวยึดติดถือมั่นในทรัพย์และอำนาจ พระเจ้าอโศกก็ได้แต่ลุ่มหลงมัวเมา แล้วก็คงจะใช้ทรัพย์และอำนาจนั้น ช่มเหิงเบียดเบียนคนอื่นได้มากมายและรุนแรง

แต่เนี่ย เพราะเหตุที่พระเจ้าอโศก ทั้งมีทรัพย์มีอำนาจ และทั้งไม่มัวเมายึดติดถือมั่นในทรัพย์และอำนาจ แต่มีธรรม รู้ความหมาย ใช้เป็น ทรัพย์และอำนาจก็เลยกลายเป็นอุปกรณ์สร้างสรรค์ประโยชน์สุขและความดีงาม ทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล อย่างที่ว่ามา

รวมทั้งทำให้พระพุทธศาสนามาถึงเราในประเทศไทยด้วย

สุขตือโอกาส ทุกข์ตือแบบฝักทัด

ความสุขเป็นเรื่องใหญ่ สำคัญอย่างยิ่ง เหมือนว่าทุกคนจะถือ เป็นจุดหมายของชีวิต

แต่ตามปกติ หายากที่จะได้ยินใครพูดว่าเขามีชีวิตที่มีความสุข นอกจากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งกล่าวออกมาชัดเจน เหมือนเป็นคำประกาศว่า “สัสสู่วัต ซิวาม” - “เรามีชีวิตเป็นสุขนักรหนอ”

ผู้ที่สนทนากับพระพุทธเจ้า ยอมรับว่าพระองค์ทรงมีความสุขยิ่งกว่าองค์พระราชามหากษัตริย์

เรื่องเกี่ยวกับความสุขนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้มากมาย ทั้ง ประเภทและระดับของความสุข ที่มีมากหลาย ทั้งข้อดีข้อเสียของ ความสุขต่างประเภทต่างระดับเหล่านั้น ตลอดจนจนวิธีปฏิบัติต่อ ความสุขความทุกข์ ให้ได้แต่คุณ โดยไม่เกิดผลร้าย

ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสุขนั้น น่าสนใจ แต่หลักที่นำรู้ไว้ก่อนแต่ต้น คือ **วิธีปฏิบัติต่อความสุข** (รวมทั้งต่อความทุกข์) ที่ตรัสไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่มีได้ถูกทุกข์บีบเค้น
๒. ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรม
๓. ไม่สยบหมกมุ่น(แม้แต่)ในความสุขที่ชอบธรรมนั้น
๔. เพียรพยายามทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป
(โดยนัยคือ เพียรปฏิบัติให้ลุถึงสุขที่ประณีตขึ้นไปจนสูงสุด)

ขอโอกาสไว้ก่อนว่า เรื่องนี้ขนาดรวบรัด ก็ะพูดยาวที่สุด (สาระของเรื่องนี้ใหญ่ครอบคลุมพระพุทธศาสนาทั้งหมด)

ข้อที่ ๑ ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่ไม่ได้โดนทุกข์ ตามเรื่องเดิม พระพุทธเจ้าตรัสสนทนากับพวกนิครนถ์ จึงเน้นไปที่การบำเพ็ญตบะของเขา คือการทรมานตัวเอง เช่น โกงศีรชะ แทนที่จะใช้มีดโกน ก็ถอนผมที่ละเส้น จะนอน ก็ใช้เตียงหนามหรือติดตะปูไว้ที่มุ้งตัวเอง

ถ้าดูที่คนทั่วไป ก็เช่นคนที่นั่งนอนอยู่ดีๆ ไม่มีใครมาทำร้ายตัวเอง ก็เก็บเอาอาการกิริยาและถ้อยคำที่ขัดตาขัดหูจากคนโน้น คนนี้มาคิดปรุงแต่งไปต่างๆ ให้หงุดหงิดขัดเคืองใจทำร้ายตัวเอง

ที่ตื่นกว่านั้น ก็อย่างคนดื่มสุราอืดยาเสพติด ทั้งที่ตัวเองก็เป็นปกติดีอยู่ กลับไปเอาสารที่ร่างกายไม่ได้ต้องการ แถมมีพิษภัยเป็นโทษต่อชีวิตร่างกายมาก สมัครใจเองเอามันมาใส่เข้าไปในร่างกาย แล้วก็ทำลายสุขภาพและคุณภาพของตัวเองเหมือนกับโดยตั้งใจ และโดยเต็มใจ

ตัวอย่างอื่นยังอีกเยอะ เช่น คนขับรถซิ่ง หรือคนทำอะไรเสี่ยงๆ โดยไม่มีเหตุผล เป็นต้น มีมาก

แต่ในขั้นลึก ปุถุชนทั่วไปนี้แหละมักเอาทุกข์มาใส่ตัวอยู่เรื่อย หมายความว่า เป็นธรรมชาติของสังขารที่ว่า มันไม่เพียง เป็นทุกข์คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ผันแปรไป เป็นอนัตตา เรารู้ทันความจริง เราก็ดำเนินชีวิตให้ดี ทุกข์ตามธรรมชาติก็มีของมันไป เราก็ไม่เอามันเข้ามาเป็นทุกข์ที่จะทับถมตัวเรา เราก็โล่งเบาไปชั้นหนึ่ง

แต่นี้ตรงข้าม คนมักปฏิบัติไม่ถูกต้อง ไม่เอาปัญญาที่รู้เท่าทันมารักษาตัวให้เป็นอิสระไว้ จึงเอาทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น มาปรุงแต่งเป็นทุกข์ในใจของตัวเอง กลายเป็นเอาทุกข์มาทับถมตนเองกันมากมาย

แม้แต่โลกธรรมทั้งหลาย ถ้าเราเอาปัญญาที่รู้เท่าทันมา วางใจให้ถูกต้อง แทนที่จะบอบช้ำหรือเสียหาย ก็สามารถเอา ประโยชน์จากมันได้

เริ่มต้นก็มองเป็นประสบการณ์ที่เราได้เรียนรู้ ว่า อ้อ นี่ เราได้ เห็นแล้วไง ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เราอยู่ในโลก จะต้องเจอโลก ธรรมเป็นธรรมดา เราก็เจอจริงๆ ความจริงมันก็เป็นอย่างนี้เอง เรา ได้เห็น ได้รู้แล้ว

เมื่อมองเป็นประสบการณ์สำหรับศึกษา เราก็เริ่มวางใจต่อ มันถูกต้อง ตั้งหลักได้ ไม่ไปรับกระทบเอามาเป็นทุกข์ข้างในทับถม ใจตัวเอง

ยิ่งกว่านั้น เราก้าวต่อไป โดยคิดจะฝึกตนเอง พอทำใจว่าจะ ฝึกตัว เราจะมองทุกอย่างในแง่มุมใหม่ เริ่มด้วยมองเป็นบท ทดสอบ คือทดสอบใจและทดสอบสติปัญญาความสามารถ ไม่ว่าจะ ดีหรือร้ายเข้ามา เราก็ได้ทุกที อย่างน้อยก็ทำให้เราเข้มแข็งยิ่งขึ้น เหนือกว่านั้นก็ได้ฝึกฝน ได้พัฒนาตัวยิ่งขึ้นไป โดยใช้เป็นบทเรียน เป็นต้น

เฉพาะอย่างยิ่ง ทุกข์เป็นแบบฝึกหัด เป็นเครื่องฝึกสติ ฝึก ปัญญา ฝึกการแก้ปัญหา เป็นต้น แม้แต่เคราะห์ ซึ่งเป็นโลกธรรมที่ ร้าย ก็กลายเป็นโอกาสที่ตัวเราจะได้ฝึกฝนพัฒนา

ข้อที่ ๒ ไม่ละทิ้งสุขที่ขอบธรรม อันได้แก่สุขที่เราควรได้ควรมี ตามเหตุปัจจัย ซึ่งเรามีสิทธิ์ที่จะได้ เช่นถ้าเป็นความสุขทางวัตถุ ก็ เน้นที่ผลจากการประกอบอาชีพการงานด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยขอบธรรม

พึงระวังมิให้สุขของเราเกิดมีโดยตั้งอยู่บนความทุกข์ของผู้อื่น ไม่ให้เป็นความสุขที่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่ใครๆ จึงจะเป็นความสุขที่ชอบธรรม เราสุข ผู้อื่นก็ไม่ทุกข์ ถ้าให้ดียิ่งกว่านั้น ก็ให้เป็นสุขด้วยกัน เป็นสุขที่เผื่อแผ่ ซึ่งช่วยให้เกิดความสุখেยายกว้างขวางออกไป

คนเรานี้จะต้องรู้จักพัฒนาความสุข ไม่ใช่ว่าชอบความสุขอยากมีมันนัก แต่ขาดความรู้เข้าใจ ไม่รู้จักความสุขเลย ได้แค่อ้อย่างพวามัวกับความยึดถือด้วยโมหะในภาวะอย่างหนึ่งว่าเป็นความสุข แล้วก็ใช้เวลาทั้งชีวิตตะเกียกตะกายวิ่งไล่ไขว่คว้าไม่ทันถึงความสุขนั้น ชีวิตก็จบไปก่อน

โดยวิธีพูดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา การพัฒนาความสุขนั้นแหละ คือ **การศึกษา**

กรรมที่เรียกว่า “การปฏิบัติธรรม” จึงก้าวไปในสุข และผ่านความสุขต่างๆ หลายแบบ และหลายชั้นหลายระดับ ดังที่ท่านจัดแบ่งไว้นานานัย

ขอรวบรัดไว้ที่นี้เป็นสุข ๓ คือ ๑. สุขแบบแข่งแย่ง หรือชิงกัน
๒. สุขแบบประสาน หรือสุขด้วยกัน และ ๓. สุขแบบอิสระ

แม้แต่ผู้มีสุขที่ไม่ตั้งอยู่บนความทุกข์ของผู้อื่น ส่วนมากก็ยังอยู่ในขั้นมีสุขแบบแข่งแย่งหรือชิงกัน ซึ่งโดยทั่วไปเป็นความสุขเนื่องด้วยวัตถุ อันจะต้องได้ต้องเอา

ถ้าเขาได้เราก็เสีย ถ้าเราได้เขาก็เสีย ถ้าเขาสุขเราก็ทุกข์ ถ้าเราสุขเขาก็ทุกข์ พอเราได้มาเราสุข คนอื่นเสียหรืออด เขาก็ทุกข์ แต่พอเขาได้เราเสียเราอด เขาสุขเราก็ทุกข์ เป็นความสุขที่ไม่เอื้อกัน ยิ่งก่อบัญหา

เมื่อพัฒนาจิตใจขึ้นไป พอมีความรักแท้ คือเมตตา ที่ต้องการให้คนอื่นเป็นสุข เราก็เริ่มมีความสุขแบบประสาน คือ เราทำให้เขาสุข เราก็สุขด้วย

เหมือนความรักของพ่อแม่ ที่อยากให้ลูกเป็นสุข แล้วก็พยายามทำอะไรๆ เพื่อให้ลูกเป็นสุข และมีความสุขเมื่อเห็นลูกเป็นสุข

เมื่อเราพัฒนาจิตใจ โดยแผ่ขยายเมตตาหรือธรรมอื่นเช่น ศรัทธา เราก็มีความสุขเพิ่มขึ้น โดยที่คนอื่นก็มีความสุขด้วย เป็นความสุขจากการให้ ที่เจริญในธรรม ซึ่งทำให้โลกมีสันติสุข เริ่มตั้งแต่ในครอบครัวไปเลย

นี่พูดพอเป็นแนว ในเรื่องการพัฒนาความสุข ซึ่งจะต้องก้าวต่อไป ในความสุขที่ชอบธรรม ขึ้นไปจนถึงความสุขที่เป็นอิสระ อันบรรจบเป็นจุดหมายของวิปฏิบัติต่อความสุขที่ครบตลอดทั้งสี่ข้อ

ข้อที่ ๓ ไม่สยบมัวเมาในความสุขแม้ที่ประณีต แม้ว่าความสุขที่ชอบธรรมนั้น เรามีสิทธิ์เสพ ไม่ต้องไปสละละทิ้ง แต่ท่านก็ให้ระวัง เพราะแม้แต่ในการเสพความสุขที่ชอบธรรมนั้น เราก็อาจปฏิบัติผิดได้

จุดพลาดอยู่ตรงที่ว่า เราเสวยสุขชอบธรรมที่เรามีสิทธิ์เสพนี้แหละ แต่ถ้าเราเกิดไปติดเพลินหลงมัวเมา ความสุขก็จะกลับกลายเป็นปัจจัยของความทุกข์ และทำให้เกิดโทษได้ ข้อสำคัญคือ ทำให้เกิดความประมาท

“สุข” แปลว่า คล่อง ง่าย สะดวก เมื่อมีสุข จะทำอะไร ก็ทำได้ ง่าย ได้คล่อง ได้สะดวก ความสุขจึงเป็นโอกาส มีอะไรควรทำก็รีบทำ จะได้ผลมาก ดังนั้น ยามสุข เมื่อเราไม่ประมาท ก็ทำการดีงาม สร้างสรรค์ได้มากที่สุด

ความสุขก็เป็นโลกธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นอนิจจัง เกิด-ดับ มี-หมด กลับกลายได้ ถ้าเรารู้ทันความจริง และไม่ประมาท เมื่อโชคหรือโลกธรรมที่ดีมีมา เราเป็นสุข เราก็ใช้โชค เช่น ลาภ ยศ เป็นเครื่องมือเพิ่มพูนแผ่ขยายความสุข

เราใช้มันทำความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ทำให้ความสุขขยายจากตัวเรา แผ่กว้างออกไปสู่ผู้คนมากมายในโลก

นี่ก็คือ ใช้ความสุขเป็นโอกาสสร้างสรรค์แผ่ขยายความสุข

ข้อที่ ๔ เพียรทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป คือพัฒนาความสุขที่ประณีต และสูงยิ่งๆ ขึ้นไป จนถึงภาวะไร้ทุกข์ หรือบรมสุข

ความสุขทุกระดับที่พูดมา เป็นสุขสัมพัทธ์ ยังมีเชื้อทุกข์ ผันผวนผกผันได้ ท่านจึงให้ปฏิบัติอย่างที่ว่ามาแล้ว คือ ไม่ติดเพลิน แม้แต่ในสุขที่ชอบธรรม คือให้ไม่ประมาท เพื่อจะได้ก้าวต่อไป นั่นก็คือ ให้พัฒนาการมีความสุขต่อไป จนถึงความสุขสูงสุด

ความสุขสูงสุด ก็คือความสุขที่ไม่เหลือเชื้อแห่งทุกข์ จึงเรียกว่าบรมสุข ก็คือภาวะไร้ทุกข์นั่นเอง ซึ่งย่อมาถึงได้ด้วยการทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป อันเป็นวิธีปฏิบัติข้อ ๔ ที่เป็นสุดท้ายนี้

นี่คือสุขแท้ ของจิตที่เป็นอิสระ ซึ่งเกิดจากปัญญาสว่างแจ้ง อันเป็นความสุขเต็มอิม ที่มีประจำอยู่ในตัวตลอดทุกที่ทุกเวลา ไม่ต้องแสวงหาอีกต่อไป

สำหรับบุคคลผู้เช่นนี้ ชีวิตที่เป็นอยู่ก็ดำเนินด้วยปัญญา ที่ทำการไป ให้ทันกันถึงกันกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ให้ได้ผลดีที่สุด ส่วนในจิตใจก็มีความรู้ทั่วทัน เป็นอิสระ อิมเต็มด้วยความสุข

มนุษย์: ปัจจัยพิเศษในธรรมชาติ

แนวคิดและถ้อยคำสื่อสารสมัยใหม่ ที่รับต่อทอดมาจากฝรั่งว่า มนุษย์ทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ต่อธรรมชาติ ถ้าไม่ระวัง ไม่ใช่อย่างรู้เท่าทัน จะพราง จะบัง หรือแม้กระทั่งบิดเบือนความคิดของเรา ออกจากความเป็นจริง

ไปๆ มาๆ คนสมัยนี้ก็เลยมองเหมือนว่า มนุษย์เป็นอะไรอีกประเภทหนึ่งต่างหาก ที่ไม่ใช่ ไม่เป็นธรรมชาติ แล้วมาทำอะไรๆ อย่างเป็นมิตรบ้าง เป็นศัตรูบ้าง เป็นต้น ต่อธรรมชาตินั้น

ไม่ต้องไปเสียเวลาพูดถึงการที่ฝรั่งยอมรับความผิดพลาด ในการที่พวกเขาได้มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และบอกกันให้มองใหม่ โดยให้ถือมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันเป็นข้อที่เขาแย้งกันนักในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือการรักษาสิ่งแวดล้อม ในบัดนี้

เรามองง่ายๆ ในแง่เป็นวิธีสื่อสาร ที่พึงรู้เท่าทัน ขอให้เข้าใจว่า มนุษย์ก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง หรือส่วนหนึ่ง

ที่ว่า มนุษย์ทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ต่อธรรมชาติ ก็หมายความว่า ธรรมชาติส่วนที่มีชื่อเรียกว่ามนุษย์ ทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ต่อธรรมชาติส่วนอื่นหรือส่วนที่เหลือ หรือที่จริงคือ สำแดงอาการเป็นปัจจัยต่อมวลธรรมชาตินั้น

แล้วก็ต้องมองต่อไปด้วยว่า ธรรมชาติส่วนที่เป็นมนุษย์นั้น ก็ไหลระคนปนคละเป็นเหตุเป็นผลร่วมไปในกระบวนการและระบบของธรรมชาติทั้งมวลด้วย

แต่ทั้งนี้ มนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติส่วนพิเศษ ที่มีคุณสมบัติอันวิเศษ คือ **ปัญญา** พร้อมด้วย **เจตนา** คือเจตจำนงที่ดีหรือร้าย แฝงอยู่ในศักยภาพที่อาจพัฒนาให้คลี่คลายขยายออกมาได้ ซึ่งจะเป็นปัจจัยอันยิ่งใหญ่ ที่ผลักดันผันแปรกระบวนการและระบบแห่งธรรมชาติ ให้ปรากฏผลรวมแห่งโลกที่เป็นไปได้ต่างๆ จนสุดที่จะคิดคาดหมาย

เป็นที่หวังแบบพุทธว่า ด้วย **ปัญญา** สว่างแจ้งหยั่งเห็นทั่วตลอด ซึ่งสนอง **เจตนา** อันเปี่ยมคุณความดีที่แผ่สากล แห่งจิตใจที่ไร้พรมแดน ของมนุษย์ที่ได้พัฒนาตนทั่วรอบแล้ว ธรรมชาติส่วนมนุษย์นี้ จะเป็นปัจจัยผลักดันให้มวลธรรมชาติทั้งระบบ ปรับแปรไปเป็นโลกที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

โดยภาวะที่เป็นธรรมชาติส่วนวิเศษ มนุษย์ได้มีขอบเขตแห่งความเคลื่อนไหวในระบบเหตุปัจจัยอย่างซับซ้อนกว้างขวาง จนเหมือนเป็นแดนแห่งความสัมพันธ์ซ้อนขึ้นมาอีกระบบหนึ่งต่างหาก ดังที่เรียกว่าเป็น “โลกมนุษย์” หรือสังคม ซึ่งมีมนุษย์แต่ละคน อันเรียกว่าบุคคล เป็นส่วนรวม

แต่ที่แท้นั้น มันหาได้เป็นแดนต่างหากจริงไม่ เพราะมนุษย์ที่มาเป็น **บุคคล** ซึ่งเป็น หน่วยแห่งสังคม นั้น ตัวจริงของเขาก็คือ เป็น **ชีวิต** ที่เป็น หน่วยแห่งธรรมชาติ นั่นเอง

มนุษย์มากมายในบัดนี้ ติดนุ่งนั่งอยู่กับความเป็น **บุคคล** ในสังคม แล้วก็เลยแปลกแยกหลงเพริดเตลิดไกล จนมองตัวเองหยิ่งไม่ถึง **ชีวิต** ที่เป็นธรรมชาติ ทำให้ไม่สามารถแก้ปมที่เรียกว่าปัญหาชีวิตและสังคม เพราะไม่รู้จุดแยกจุดโยงปัจจัยทางสังคมให้ถึงธรรมชาติ

เรื่องนี้ก็ได้เกิดเป็นปัญหาในการมองและการศึกษาเข้าใจธรรมในพระพุทธศาสนาด้วย

ขอรวบรัดแสดงหลักเลยว่า ท่านผู้รู้แจ้งระบบสัมพันธทั่วตลอด เมื่อจะสร้างสรรค์แก้ปัญหาของชีวิตและสังคม ท่านตระหนักถึงปัจจัยที่โยงกันทั่วในระบบของธรรมชาติ ตลอดมาจนถึงแดนที่เรียกว่าสังคม

ด้วยความรู้ทั่วตลอดนั้น ท่านจึงวางวิธีปฏิบัติจัดการ ที่จะเอาปัจจัยวิเศษในธรรมชาติส่วนมนุษย์ คือ **ปัญญาที่สว่าง** และ **เจตนาที่สะอาด** บูรณาการเข้าไปในกระบวนการปัจจัยของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อร่วมเคลื่อนไหวผลักดันให้กระบวนการปัจจัยนั้น คืบเคลื่อนไปสู่การออกผลที่พึงต้องการ

วิธีการและการจัดการทางสังคม ในการนำเอาปัจจัยธรรมชาติอันวิเศษของมนุษย์ (**ปัญญาสูง+เจตนาใส**) บูรณาการเข้าไปในกระบวนการปัจจัยของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อผลักดันให้เกิดผลที่พึงต้องการนี้ มีคำพระเรียกว่า "วินัย" (ไม่เพียงหัดความหมายไปตามภาษาไทย)

นี่เป็นเรื่องสำคัญยิ่งยวดที่จะต้องช่วยกันทำให้ชัด เพื่อให้พระพุทธานุศาสนานำโดยประโยชน์สุขสมจุดหมาย เฉพาะอย่างยิ่งในยามที่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนแผ่ขยายกว้างขวาง

ยกตัวอย่าง เวลามีเรื่องคนทำความผิดชั่วร้าย บางคนชอบพูดว่า ไม่ต้องไปจัดการอะไร แล้วเขาก็จะได้รับ**ผลกรรม**ของเขาเอง การพูดอย่างนี้ต้องระวังให้มาก ทั้งจะขัดหลักพุทธศาสนา และทำให้ตกอยู่ในความประมาท

ในเรื่องนี้ จริงอยู่ คนรับผิดชอบต่อกรรมของตน ตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของมัน นี่คือ **กรรม ที่เป็นกฎธรรมชาติ** (แบบพูดกว้างๆ)

แต่ที่นี้ **ปัญญา** อันเป็นธรรมชาติพิเศษที่มีในมนุษย์ ก็มารู้ และร่วมกฎธรรมชาตินั้นแหละ โดยวางวิธีจัดการที่เรียกว่า **วินัย** (กฎระเบียบกติกาข้อบัญญัติ และการปฏิบัติจัดการตามนั้น; *กฎหมาย* และ *การปกครอง*) เพื่อให้คนที่ทำผิดได้รับผลที่เป็นการรับผิดชอบ ต่อกรรมของเขา ให้ **สังคม** ได้ประโยชน์

ดังนั้น เมื่อมีภิกษุทำความผิด จะไม่มีการพูดว่ารอให้ภิกษุนั้นรับ **ผลกรรม** ของตนเอง

แต่มี **กรรม** ที่เป็น **บัญญัติแห่งวินัย** ซึ่งสงฆ์จะใช้เป็น เครื่องมือเพื่อดำเนินคดีและลงโทษ เป็นต้น แก่ภิกษุที่ทำความผิด นั้นทันที โดยไม่ต้องรอผลกรรมจากปัจจัยในธรรมชาติส่วนอื่น ๆ

จะต้องไปรอทำไม เราจงใจทำอะไรเมื่อไร ก็เป็นกรรมตาม ธรรมชาตินั้นแหละทันที วินัยหรือกฎที่สมมติไว้ จึงให้พระสงฆ์ทำ กรรมใส่ปัจจัยใหม่เข้าไปช่วยหนุน หรือผลักดันให้กรรมแสดงผล บางอย่างออกมา อย่างน้อยผลข้างเคียงที่เกื้อกูลต่อสังคม

ใครรอ ก็คือไม่รู้กรรมนั่นเอง

พูดอีกคำนวนหนึ่ง **วินัย** ก็คือความสามารถพิเศษของมนุษย์ ที่นำเอาปัจจัยธรรมชาติในส่วนของมนุษย์ เข้าไปเป็นส่วนร่วมใน กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยทั่วไปของธรรมชาติ เพื่อให้บังเกิดผลดี แก่มนุษย์ในทางที่ต้งามพึงปรารถนา

มนุษย์ที่มีปัญญา ได้พัฒนาดีแล้ว เมื่อเข้าไปเป็นส่วนร่วมใน กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ย่อมเป็นปัจจัยที่มี ประสิทธิภาพอย่างยิ่ง ที่จะช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ทั้งหมดดำเนินไปในทางที่จะก่อให้เกิดผลดีที่พึงปรารถนาแก่ชีวิต และสังคมของมนุษย์

ประชาธิปไตย อย่าให้ไร้ความหมาย

คนส่วนใหญ่ แม้จะอยู่ในความเงิบ ก็กุมชะตากรรมของ
สังคมไทยในระยะยาว

เรื่องสำคัญที่สุดขณะนี้ ก็คือ ขณะที่คนสองพวก หรือหลาย
ฝ่ายทะเลาะกัน ส่วนมากเขาก็มีว่แต่หมกมุ่นอยู่กับเรื่องเฉพาะ
หน้าที่เขาถือถือว่าเป็นปัญหาของเขา

ยิ่งถ้าเขาเขม่นหมายจะเอาชนะกันด้วย บางทีก็มีมติมจน
ล้มอย่างอื่นหมด ทำให้การงานสำคัญของประเทศชาติพลอย
ชะงักงันไป

คนส่วนใหญ่จะมัวหมกมุ่นอยู่แค่นั้นไม่ได้ ประโยชน์สุขของ
สังคมประเทศชาติ ไม่ใช่แค่ปัญหาที่เขาทะเลาะกันอยู่

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก็ต้องคิดต้องทำไป แต่จะละเลย
เรื่องราวและปัญหาใหญ่ระยะยาวไม่ได้

สถานการณ์ปัญหาร้ายขณะนี้ พุดกันว่าถึงขั้นเป็นวิกฤตของ
สังคมไทย ที่จริงควรเรียกว่าเป็น **วิกฤตร้อน** เพราะว่าที่แท้นั้น
สังคมไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤตมานานแล้ว

มีปัญหาเลวร้ายมากมายกััดกร้อนสังคมไทยอยู่ตลอดเวลา
ซึ่งควรใส่ใจคิดแก้ไขกันอย่างจริงจังไม่น้อยกว่าปัญหาวิกฤตร้อน
นั้น หรือยิ่งกว่าเสียอีก เพราะมันเป็นรากเหง้าของวิกฤตร้อนนั้น
ด้วยซ้ำ

ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

- ๐ สังคมไทยเคลื่อนไปด้วยพฤติกรรมหวังลาภลอย นอนคอยโชค รอผลดลบันดาล ไม่หวังผลจากการกระทำด้วยริ้วแรงความเพียรพยายามของตน
- ๐ สังคมไทยเต็มไปด้วยค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ชอบโก้เก๋อวดกัน ฉาบฉวย อ่อนแอ ขาดความใฝ่รู้ ไม่มีวัฒนธรรมแสงปัญญา
- ๐ สังคมไทยลุ่มหลงบริโภคนิยม คนเอาแต่เสพบริโภค ไม่มีนิสัยเป็นนักผลิต
- ๐ คนไทยมักตื่นอยู่แค่คอยตามกระแสความเจริญของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ตามฝรั่ง เห็นญี่ปุ่น มีโลกทัศน์แคบและวิสัยทัศน์จำกัด ขาดความรู้เท่าทันและความมุ่งมั่นที่จะก้าวขึ้นไปสู่การแก้ปัญหาของโลก และการสร้างสรรค์เพื่อมนุษยชาติ
- ๐ คนไทยมากมายหมกมุ่นในกาม ปล่อยตัวมัวเมาในเรื่องเพศ และประดาอบายมุข จนสุดโต่งยิ่งกว่าวัฒนธรรมนอกที่ตนชอบตามอย่าง
- ๐ วัฒนธรรมไทยเสื่อมถอยรวดเร็ว จิตใจคนเหี่ยวหिनลงไป อาชญากรรมรุนแรงแพร่ระบาดอย่างที่ไม่เคยคาดคิดไม่ถึง
- ๐ ปัญหาวัยรุ่นหนักหนา ทั้งเรื่องเพศ เรื่องความรุนแรง ความเสื่อมถอยด้านการศึกษา เกิดปัญหาสุขภาพจากความหมกมุ่นมัวเมาดำเนินชีวิตผิด เช่น เป็นโรคอ้วนแต่เด็กมากขึ้นๆ
- ๐ คนไทยมักไม่รู้จักใช้เทคโนโลยี เอาประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลไม่ได้ แต่ใช้เทคโนโลยีและเสพข้อมูลในทางที่เกิดโทษ
- ๐ การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงในรูปแบบหลากหลายระบาดแพร่ขยาย จนกลายเป็นเหมือนของปกติสามัญ

ต้องยอมรับว่า สภาพปัญหาของสังคมอย่างนี้ เป็นมูลเหตุอยู่เบื้องหลังวิกฤตร้อนที่เรากำลังเผชิญอยู่

มันเป็นวิกฤตทางสังคมที่ยืดเยื้อ และเป็นวิกฤตที่ลึกลงไปในชีวิตจิตใจของคน เป็น *วิกฤตแห่งคุณภาพของคน*

ทั้งที่สภาพปัญหาเหล่านี้เกาะกินสังคมของเราอย่างหนัก แต่มันก็ถูกละเลย อย่างดีก็แค่แตะปัญหากันอย่างผ่านๆ ผิวเผินปล່อยให้มันสะสมตัวจนกลายเป็นวิกฤตลึกลับที่แก้ไขได้ยาก

วิกฤตร้อน ให้สติแล้ว จงตื่นขึ้นมาขจัด*วิกฤตลึกลับ* ให้สังคมไทยมีชัยที่แท้

เหตุการณ์ร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นมา น่าจะกระตุกเตือนคนไทยให้ได้สติ และเจริญปัญญา

แทนที่จะมัวรุนแรงกันในการทะเลาะเบาะแว้ง เราควรเข้มแข็งในการที่จะสร้างสรรค์ และมันก็เป็นเรื่องที่เราเริ่มได้ตั้งแต่บัดนี้

ขณะที่กำลังหุ่มตัวแก้ไขวิกฤตร้อนกันอยู่ เราก็แก้ปัญหาวิกฤตลึกลับที่เป็นฐานด้วย เท่ากับให้สังคมแก้ปัญหาทั้งวิกฤตร้อนและวิกฤตลึกลับไปพร้อมกัน

ไม่ช้าไม่นานนัก วิกฤตร้อนจะต้องจบลง แล้วไม่ว่าเมืองไทยจะมีรัฐบาลใด วิกฤตลึกลับก็จะยังคงอยู่ แล้วเราก็จะต้องเดือดร้อนกับมันต่อไป

บางรัฐบาล แม้ในยามปกติ ก็อาจจะคิดและทำการโดยไม่แยบคาย แล้วเสริมเติมวิกฤตลึกลับให้ซ้ำหนักลงไปอีก

ถ้ายังไม่มี การแก้ไขวิกฤตการณ์นั้นอย่างจริงจัง มันก็จะนำเรา ไปสู่วิกฤตรื้อนครั้งใหม่ ทำให้สังคมหมุนเวียนอยู่ในวงจรบาป

ถึงจะมีวันที่พูดได้ว่า วิกฤตรื้อนจบแล้ว ประชาธิปไตยฟื้นคืนมา แต่ถ้าวิกฤตลึกลับยังอยู่ เราจะมีประชาธิปไตยที่น่าภูมิใจได้จริงหรือ มันจะเป็นเพียงประชาธิปไตยคุณภาพต่ำ ของสังคมที่เป็นเหยื่อใน โลกแห่งทุนนิยม ที่ถูกซัดพัดพาลอยไปในกระแสโลกาภิวัตน์

นั่นคือเป็นแค่สังคมที่ถูกกระทำ ไม่สามารถเป็นผู้นำที่มีอะไร ให้แก่อารยธรรมของโลก

ถ้าใส่ใจที่จะแก้ไขปัญหาและเข้มแข็งในการสร้างสรรค์จริง ไม่ว่าจะใครจะมาเป็นรัฐบาล คนไทยจะต้องเรียกร้องแนะนำอย่างเอา จริงเอาใจให้รัฐและให้สังคมต้องมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาวิกฤตลึกลับ

จะต้องเรียกร้องและเร่งรัด ให้มีการพัฒนาคุณภาพคนไทย อย่างจริงจัง ที่จะช่วยให้สังคมไทยไม่ต้องมาหวาดหวั่นเสียดังภัยกับ ปัญหาวิกฤตรื้อนซ้ำซาก

กับทั้งให้คนไทยสามารถมีความภูมิใจมั่นใจในประเทศชาติ ของตน ว่ามีสังคมที่เจริญมั่นคง อันเอื้อต่อการพัฒนาของชีวิตจิต ปัญญา โดยมีประชาธิปไตยที่ควรแก่ความหมายอย่างแท้จริง

หนังสือที่มาของข้อความเลือกสรร

ใน

มองธรรมดูทาง มีสุขทุกที

เยี่ยมพระพุทธรูปิตา

- ธิป.อ.๒/๓๑๘-๓๒๔

เมื่อใจสะอาด ธรรมชาติมีสุขให้

- ชุ.เถร.๒๖/๔๙๘/๔๑๐

รักของพ่อแม่ ทั้งรักแท้ และรักยั่งยืน

- คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล, ๗-๑๐

ใจดี มีความสุข

- สุขภาวะแนวพุทธ, ๑๐๐

ใจดี ให้เขามีความสุข

- สุขภาวะแนวพุทธ, ๑๐๔

ใจดี กายพลอยมีสุขภาพ

- สุขภาวะแนวพุทธ, ๑๐๕

นักแก้ปัญหา เริ่มด้วยปัญญาที่รู้ทุกข์

- ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น, ๑๘-๒๐

ทุกข์ ต้องมองให้เห็น - สุข ต้องมีให้เป็น

- ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น, ๒๐-๒๑

วัตถุนี่เรื่องใหญ่ ต้องจัดการให้ดี

- ชีวิตที่สมบูรณ์, (ต้นเล่ม)

สบาย ๗

- ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม, ๑๖-๑๗

เมื่อทรัพย์และอำนาจ มาเป็นเครื่องมือของกรรม

- จาริกบุญ จาริกกรรม, ๑๙-๒๒

ธรรม ทำให้ต้องมีทรัพย์สินและอำนาจเป็นเครื่องมือ

- จาริกบุญ จารึกธรรม, ๒๒-๒๔

“สันโดษ” ต้องรับใช้ **“ไม่สันโดษ”**

- จาริกบุญ จารึกธรรม, ๓๘๗-๓๙๓

“เรียบง่าย” ต้องไม่ใช่ **“มั่งง่าย”**

- จาริกบุญ จารึกธรรม, ๓๘๗-๓๙๓

อนิจจัง! ปลงได้ แต่ระวังจะกลายเป็นประมาท

- เล่า จาริกบุญ จารึกธรรม, ๒๙๘

ลุดุดหมาย เมื่อปล่อยวางได้ โดยไม่ปล่อยปละละเลย

- เล่า จาริกบุญ จารึกธรรม, ๒๙๘

ระวัง! ยึดมั่น ในความไม่ยึดมั่น

- เล่า นิตินศาสตร์แนวพุทธ, ๑๕๕-๑๕๘

- เล่า คนไทยไม่ใจแคบ แต่ระวังไว้อย่าให้ปัญญาแคบ, ๕๑-๕๒

- เล่า พิธีกรรม ไครว่าไม่สำคัญ, (ช่วงต่อจากกลางเล่ม)

- เล่า พุทธธรรม บทว่าด้วย “นิพพาน”

ถ้าไม่ยึดมั่นแท้ จะแน่วแน่ในการสร้างสวรรค์

- (เหมือนเรื่องก่อน)

พระเจ้าอโศก อีกที!

- จาริกบุญ จารึกธรรม, ๔๖๘-๔๖๙

สุขคือโอกาส ทุกข์คือแบบฝึกหัด

- ความสุขที่สมบูรณ์, ๓๑ หน้า

- สุขภาวะแนวพุทธ, ๑๑๔, ๑๒๑

มนุษย์: ปัจจัยพิเศษในธรรมชาติ

- จาริกบุญ จารึกธรรม, ๔๖๕

ประชาธิปไตย อย่าให้ไร้ความหมาย

- ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ, ๘๑-๘๕

[**มองธรรมถูกทาง มีสุขทุกที** เป็นหนังสือรวมบทบรรยายจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นการเก็บข้อความคัดสรรจากคัมภีร์และหนังสือที่มีอยู่ก่อนประมาณ ๑๐ เล่ม โดยจัดปรับตามควร]